Fra LEONARD ČUTURIĆ

NAŠ DVOSTRUKI JUBILEJ

641 - 1241 - 1941

CIJENA 2 DINARA

1941
TISKARA DRAGUTIN BEKER, ZAGREB, GUNDULIĆEVA ULICA 18

Fra LEONARD ČUTURIĆ

NAŠ DVOSTRUKI JUBILEJ

641 - 1241 - 1941

Dozvolom crkvenih i redovničkih poglavara izdala naklada Glasnika sv. Ante — Sarajevo

CIJENA 2 DINARA

1941

TISKARA DRAGUTIN BEKER, ZAGREB, GUNDULIĆA ULICA 18

I. HRVATSKI JUBILEJ

PRVA RIJEČ K HRVATSKOM JUBILEJU

Narod, koji zna cijeniti svoje velike ljude i velike događaje svoje prošlosti, pokazuje se time kao narod prosvijetljen; a onaj narod, koji prelazi preko prošlosti bez spominjanja, pokazuje se zaostalim i nekulturnim.

Mi Hrvati znali smo slaviti i manje obljetnice svoje narodne povijesti, a na proslave većih dizali smo sav narod i sve svoje snage. Time smo zastalno posvjedočili svoju kulturnost. U ove dane doživljujemo jednu obljetnicu, kakovu ne doživješe naši pradjedovi; obljetnicu, koju nazivlje hrvatski episkopat »najvećim narodnim jubilejem«. To je obljetnica navršenih punih 13 stoljeća, odkada — smijem reći — istom poče hrvatski narod živjeti. Velebna je ovo uspomena na 1300 godina pokrštenja hrvatskoga naroda; uspomena na toliko godina odkako su se Hrvati svezali sa svetom rimskom papinskom Stolicom kao stijenom istine i kršćanske civilizacije. Preznameniti su ovo događaji u našem narodnom životu, stoga će ih hrvatski narod, kao katolički narod, proslaviti na razne načine kako dolikuje njegovoj tisuć-ljetnoj kulturi.

Toj rijetkoj hrvatskoj spomen-slavi neka doprinese koje zrnce s nekoliko povjesnih riječi i ova prigodna knjižica. Neka, također, ona podigne narodno-vjersku svijest Hrvata!

I. HRVATI STUPAJU U KATOLIČKU VJERU.

Mnogi se znaju nabaciti na katoličke Slavene: da oni nemaju svoje državne samostalnosti ni slobode, dočim to imaju nekatolički Slaveni. Stvar kao sadašnja činjenica stoji tako, ali je treba uzeti u širem opsegu, u opsegu cijele narodne povjesti. Upravo katolički Slaveni imali su najsjajniju samostalnost. Tko ne zna za nekada slavna slavenska kraljevstva katoličke Poljske, Moravske, Češke, Hrvatske? A naprotiv, zar nije bila u tuđem ropstvu slavenska pravoslavna Srbija, Crna Gora, Bugarska? Pa i veliki ruski pravoslavni narod danas je najbjednijim robom pod vlastitim gospodarom i židomarksističkim boljševizmom. Neka nam povjesnica, kao najsigurniji svjedok istine, rekne, kako je kod nas djelovala vjera u tome smjeru. Ona će potvrditi, da hrvatski narod nije nikada bio lišen slobode radi svoje katoličke vjere, nego su na to uplivisale druge okolnosti. Dapače, najbolju obranu narodne slobode davaše Hrvatima upravo njihova pripadnost katoličkoj vjeri.

Hrvati, onda još pogani, naseliše početkom VII. stoljeća današnju svoju lijepu domovinu; tako lijepu i svakim Božjim blagom nadarenu, da je mogao o njoj naš pjesnik Šenoa reći:

»Blažen onaj krasni kraj,
Tu si nađe Hrvat raj«.

Prasjedioci tih krajeva, ilirska i latinska plemena, već su bili znatnim dijelom pokršteni, pa su se nadošli Hrvati upoznali s kršćanstvom preko njih. Upoznali ga i blagohotno ga susreli radi njegove uzvišene i čovječanske nauke. Ali su još neko vrijeme ustrajali u svome donešenom poganstvu.

Bog, koji mudro ravna sudbinom naroda, priuštio je i mladom hrvatskom narodu u prvim godinama njegova doseljenja ovamo vanredno povoljne prilike i jedan sretan slučaj.

Hrvate naime potakoše na pokrštenje pogodne za to političke prilike. Romansko-ilirski prasjedioci nove hrvatske domovine priznavali su nad sobom vlast bizantinskih careva u Carigradu, jer je Rim bio prestao biti prijestolnicom rimskoga carstva. Preko tih carigradskih vladara htjedoše oni prastanovnici zagospodariti nad novo doseljenim Hrvatima. Ovi stoga okrenuše oči zapadnom Rimu, u kojemu je stolovao duhovni vladar — Kristov namjesnik papa. On, mirotvorac, ne samo da nije bio pogibeljan za slobodu Hrvata, nego ju im je štitio i osiguravao. Ova okolnost napravila je kod njih povoljno raspoloženje, da napuste preživjelo i odbojno poganstvo, a prime napredno i slobodarsko kršćanstvo.

A povodom pokrštenja bijaše jedan sretan slučaj, u promislu Božjem, dakako, ne puki slučaj, nego proračunano preodređenje. Papa naime Ivan IV., rodom iz Dalmacije, poslao je godine 641. u svoju domovinu Dalmaciju, tada već naseljenu Hrvatima, poslanstvo pod vodstvom opata Martina, da obavi posebno djelo kršćanskoga milosrđa: da otkupljuje i oslobađa robove, kojih je, po ondašnjem običaju, dosta bilo u toj zemlji. To je bio prvi susret hrvatskog naroda s rimskim papama. Ovo čovjekoljubivo djelo Kristovog namjesnika vrlo se prijatno dojmilo poganskih Hrvata i približilo ih njima. Pošto su spomenuti papini poslanici usput propovijedali poganima i Kristovu vjeru, Hrvati su pripravno primali riječ spasa, dapače i ponuđeni krst mnogi primiše tom prilikom. To su bili početci pokrštenja poganskih Hrvata, koje se brzo nastavilo u masama. Papa je svim sredstvima i načinima pomagao sveto djelo pokrštenja ovoga novoga slavenskog naroda, koji se doselio u kršćanske krajeve. I od ovih časova potječe veza hrvatskog naroda sa rimskom sv. Stolicom. Sretna veza, koja je za vjekove odlučila kulturnom sudbinom hrvatskog naroda!

Povoljnom rješenju hrvatskog vjerskog pitanja, najvažnijega za svaki narod, mnogo doprinese i njegov zemljopisni položaj; jer po riječima našeg učenjaka Šuflaja, Hrvati su se našli »na rubu Balkana, na granici Zapada i Istoka, katoličanstva i pravoslavlja, evropske kulture i barbarstva«. Sve ih je ovo vodilo u krilo katoličke Crkve.

Hrvati su prvi od svih slavenskih naroda pokršteni, prvi dakle stupili po kršćanstvu u kolo prosvjetljenih zapadnih naroda. Pokrštenje Hrvata i veza s papinstvom jest najodsudniji događaj u njihovoj narodnoj povjesti, kojega domašaj i značenje ne možemo dostatno shvatiti. Jedino Božjoj dobroti moramo zahvaliti, da smo kao djeca toga hrvatskog naroda i mi postali dionicima velike sreće pokrštenja i pripadnosti najvećoj kršćanskoj obitelji — Katoličkoj Crkvi. Od početka ovoga preznačajnog događaja prošlo je eto 1300 godina.

II. HRVATI SE TRAJNO SVEZALI S PETROVOM STOLICOM.

Rekoh, da se je hrvatski narod rano — najprije od svih grana slavenskih — pokrstio: ostavio svoje krive iz pradomovine donesene bogove i nauku, te pripravno prigrlio sv. krst i Kristovo Evanđelje. Kao da je pri tome Hrvate pratio posebni Božji blagoslov, jer su bez otpora i brzo primili blagi jaram Isusove vjere, dočim su kod pokrštavanja drugih naroda, kao Čeha, Poljaka, Mađara, Nijemaca, bile nastale žestoke i krvave borbe proti krštavanja.

Pošto se sav hrvatski narod bio pokrstio i tim stupio u pravu Kristovu ovčarnicu, to je katolička vjera otada postala za sva vremena vjerom hrvatskog naroda (danas, doduše, u muslimanima Bosne i Hercegovine imademo Hrvata nekatolika, nu i oni su u davnini bili katolicima). I kad bismo mi Hrvati vezali vjeru s narodnošću, kako to čine drugi, onda bismo mi mogli opravdano nazvati katoličku vjeru svojom hrvatskom vjerom. Ali mi znamo, da je vjera katolička — što joj i ime kaže — općenita vjera, za sve narode, te ju nijedan narod, pa ni hrvatski ne može nazivati isključivo svojom. Hrvati su se ne samo krstili i time primili Kristovu nauku, nego su po duhu te primljene nauke promijenili prijašnje pogansko mišljenje i življenje; zagrijali se za ovu lijepu vjeru toliko, da ih ništa ne mogaše više oteti od nje, unatoč velikih nasrtaja, koje ćemo kasnije spomenuti; dapače rano počeše za svoju novu vjeru doprinositi znatne žrtve, kao stvarati razne zadužbine, dizati mnoge crkve i samostane, boriti se proti mnogim neprijateljima krsta.

Poglavarstvo rimske Crkve budno se je brinulo za novokršteni narod Hrvata, da ga u pravoj vjeri uzdrži i utvrdi. Već godine 641. postavi tadanji papa Ivan IV. među pokrštene Hrvate stalnoga nadbiskupa i više svećenika, čime ih je ubrojio među evropske, krstom upitomljene narode. Oni su znali cijeniti koliko dar vjere toliko ovo odlikovanje. Njihov vođa Borko sklopi s papom Agatonom godine 680. ugovor, kojim Hrvati zadaju riječ sv. Stolici: da neće ni s kim voditi nekršćanskoga navalničkoga rata, a sv. otac papa uzajamno prima taj plemeniti narod pod posebnu zaštitu sv. Petra, što znači: pod zaštitu sv. papinske Stolice. Otada do sada, dakle kroz 13 stoljeća, stoji eto hrvatski narod nepokolebivo uz nepogrješivu rimsku Stolicu.

Kada godine 863. carigradski patriarha i car provedoše rascjep Crkve i stvoriše tzv. istočni crkveni raskol, kojom se prilikom otcijepiše od prave Crkve Kristove neki balkanski i južnoslavenski narodi, niko ne mogaše otrgnuti hrvatskoga naroda od sv. Petrove stijene, premda je od Carigrada potplaćeni knez Zdeslav sve pokušao, da ih odvrati od Rima a okrene Carigradu. Hrabrome braniocu crkvenog jedinstva među Hrvatima knezu Branimiru i cijelom njegovom nepokolebivom u vjeri narodu pisa papa Ivan VIII., preko hrvatskog biskupa Teodozija u Nin: »Budite vjerni Bogu i sv. Petru

do smrti!« Posebnu naklonost prema hrvatskome narodu pokazao je papa time, što je na Spasovdan god. 879. prikazao Misu na grobu sv. Petra za kneza Branimira i za njegov hrvatski narod. Tako se je postepeno pod zaštitom papinstva hrvatski narod sve više oblikovao kao posve katolički narod, te katolička vjera postajala duhovnom baštinom Hrvata.

Papa Ivan X. šalje kraljevsku krunu i svoj blagoslov prvome kralju Hrvata Tomislavu god. 925., nazvavši tom prigodom Hrvate »najodličnijim sinovima sv. rimske Crkve«.

Pobožni hrvatski kralj Zvonimir obvezuje se velikom papi Grguru VII. svečanom zakletvom: da će on i njegov hrvatski narod biti vjeran njemu i svima nasljednicima na papinskoj Stolici.

Kako su bile čvrste veze među katoličkim Hrvatima i Petrovom rimskom Stolicom, pokazalo se je osobito za stoljetnih ratova s Turcima. Dok su se Hrvati sa svoje strane više nego junački borili za najveće svoje blago svetu vjeru, najviše su ih pomagali u toj orijaškoj borbi rimski pape. Slali su im mnogu pomoć u novcu i vojsci; pozivali druge kršćane u pomoć Hrvatima. Papa Leo X. god. 1519. izjavljuje hrvatskom poslaniku, koji je bio došao moliti pomoć proti Turcima, da pape ne će nikada dozvoliti propast Hrvatske, jer je ona »najjači bedem kršćanstva« (antemurale Christianitatis). Dično ime, kojega nije dobio nijedan drugi katolički narod!

Radi trajne vjernosti Hrvata Petrovoj Stolici kao da je posebna zaštita Božja lebdila nad njima. Ona se očitovala osobito u tome, da nikada hrvatski narod u svojoj cjelini nije bio silom od nekoga pokoren. Izgleda, da se ispunila predana molitva jednoga pape za Hrvate: da će im Bog pomagati kadgod na njih navali neprijatelj.

Kroz cijelu povijest hrvatskoga kršćanstva provlači se kao crvena nit tijesni odnos papinstva i hrvatskoga naroda. Otuda nam postaju shvatljivim međusobni osjećaji izražavani toliko puta u raznim prigodama. Hrvatski su katolici povodom mnogobrojnih papinskih ili crkvenih proslava u tisućama hodočastili papi rimskome noseći svoje darove i sinovske želje, a otac kršćanstva uzvraćao im najtoplijim priznanjima i blagoslovima. Za potvrdu ovog dosta je navesti ona sjajna hrvatska hodočašća zadnjim papama od Leona XIII. do sadašnjeg Pija XII. Osobito ono velebno hrvatsko hodočašće od 400 učesnika prigodom 1000-godišnjice hrvatskoga kraljevstva, koje je svratilo bilo na se oči čitavog kršćanstva. Preuzak je prostor ove knjižice, da i malo prikaže srdačnost te duhovni uspjeh ovih hrvatskih hodočašća, a još je uži, da bi približno ocrtao, kako su uvijek bile snažne veze među Hrvatima i papama. O tome su napisane čitave knjige. O tome najrječitije svjedoči vječni Rim sa mnogim hrvatskim ustanovama i spomenicima. Za sve ovo možemo reći jednu riječ: ako širi svijet zna za Hrvate, to zna preko njihove veze s papinstvom i katoličkom vjerom. Ukoliko je slavna

hrvatska prošlost i sadašnjost, to je od ove sjajne luči i moćne snage. Bože daj, da i dalje nadahnjuje Hrvate katolička vjera; da ih utrvenim putem vodi kao i dosada neprevarljivo papinstvo! Ovu stvarnu istinu i želju cijelog hrvatskog katoličanstva dobro je shvatilo i naše narodno vodstvo, koje u pozdravnoj adresi papi lanjske godine napisa ovo: »Dužnost mi je napose naznačiti privrženost hrvatskog naroda Rimokatoličkoj Crkvi kao nositeljici vječne istine, socijalne pravde i međunarodne solidarnosti u svijetu«.

III. KOJE BLAGODATI IMA HRVATSKI NAROD OD POKRŠTENJA?

Vrlo široko dalo bi se odgovarati na gornje pitanje. Koliko je plitak onaj jedan naš pametar, koji reče, da je za Hrvate bilo korisnije ostati u pradjedovskom poganstvu, nego što su primili »tuđinsko« kršćanstvo, toliko je istinita tvrdnja svih misaonih hrvatskih povjesničara, da je bilo odlučno za sretnu sudbinu hrvatskog naroda, što je primio kršćanstvo. Evo samo nekoliko napomena o blagodatima i koristima, koje je hrvatski narod imao od primanja katoličke vjere.

Ponajprije time su postali duhovno sretni, jer su pokrštenjem stupili u jedino pravu, jedino spasavajuću vjeru, čime su dosljedno osigurali lično vječnu sreću iza groba. To je najveća milost za pojedinog čovjeka i cio narod.

Nu pokrštenjem su postali također dionicima brojnih vremenitih blagodati, koje ih inače ne bi zapale. Tako:

a) Uzdržali su svoju narodnost i svoj jezik. Daleko veći narodi (Avari, Huni, Kelti itd.), jer nisu primili krsta, utopili su se u druge narode, čime ih nestalo s lica zemlje. Da ta sudbina nije stigla i mali hrvatski narod, koji eto i danas živi kao zasebni narod treba zahvaliti primljenom krštenju. Za potvrdu ovoga navodim samo jednu činjenicu: Bosansko-hercegovački Hrvati stenjali su preko 400 godina pod turskim jarmom. A da ipak hrvatsko pleme nije ovdje istrijebljeno ima se zahvaliti samo vjeri Isusovoj: ona im je davala otpornu snagu i izdržljivost. Dokazom nam je za to slučaj bogumila, koji se odvojiše od Katoličke Crkve, pa kada su došli Osmanlije svi listom pređoše na islam; time su oni ne samo izgubili vjeru većine svoga naroda, nego su i svoju narodnu svijest stavili u golemu opasnost;

b) Očuvali su svoju narodnu slobodu, da nikada nijesu u cjelini bili podvrženi drugima. Ukoliko su hrvatskom narodu djelomično silom otimali slobodu, on ju je ponovno natrag osvajao baš

pomoću svoje pripadnosti katoličkoj vjeri. Ali su naime rimski pape i kršćanski vladari pomagali hrvatski narod u oslobodilačkim ratovima, ili sam boreći se proti ugnjetavaču, nalazio je najsnažnije uporište upravo u Kristovoj vjeri, koja ga snažila i oduševljavala u svetom boju za slobodu. Od toga je i nikao poznati borbeni poklik Hrvata: Za krst časni i slobodu zlatnu! Oboje zajedno. Tko nije čuo za one upravo divske borbe, što ih je stotinama godina vodio Hrvat proti Turcima, koji pritiskoše većinu njegove zemlje! I Hrvat, vjerom Isusovom zadahnut, nadvladao je u tim borbama daleko jačega neprijatelja. Također su kušali toliko puta Mađari, Nijemci, Talijani pod svoju vlast podvrći hrvatski narod. Ali ovaj se i njima odrva, te je dosad ostao — svoj na svome;

c) Pokrštenjem i vezanjem sa rimskom apostolskom Stolicom primio je hrvatski narod zapadnu evropsku prosvjetu, te se i danas ubraja među civilizirane evropske narode. Ovu povjesnu istinu potvrđuju tolike hrvatske prosvjetne ustanove kroz mnoga stoljeća, toliki hrvatski veliki umnici i junaci duha, koje mogaše odgojiti jedino katolička vjera. Treba pročitati povjest hrvatske kulture, pak će se vidjeti da ju je stvorila i oblikovala najviše katolička vjera;

d) Hrvatskome narodu rodila je upravo katolička vjera najbolje sinove, koji učiniše ne samo svome narodu, nego ga prodičiše pred dalekim svijetom. Najveći Hrvati bili su ujedno najbolji katolici. Eno tih velikih katolika hrvatski kraljevi: Tomislav, Krešimir, Zvonimir, Tvrtko; hrvatski plemići i koljenovići: Zrinjski, Frankopan, Đubić, Keglević, Pejačević, Vukčić; hrvatski junaci: Jurišić, Kružić, Lenković, Hrvatinić, Ibrišimović, Ilić, Tomić; hrvatski umjetnici: Medulić, Krpač, Medović, Meštrović; hrvatski učenjaci: Bošković, Katančić, Pavičević, Kašić, Bulić; hrvatski pjesnici: Gundulić, Vetranić, Đorđić, Kačić, Botić, Šenoa, Martić; hrvatski rodoljubi: Zvjezdović, Gaj, Strossmayer, Starčević, Kvaternik, Jukić, Buntić. Mogla bi se nanizati cijela vojska svjetlih hrvatskih imena, kojima sjaj i snagu dade upravo pripadnost katoličkoj Crkvi. Krnjava je i mračna veličina svakoga hrvatskog velikana, ako nije vezao svoga hrvatskog imena zajedno s katoličkim. Da mnogo o tome ne govorim, navest ću za potvrdu navedene istinite riječi zagrebačkog »Obzora« koji god. 1938. napisa za katoličku vjeru da »bez nje hrvatstvo ne bi bilo ono, što je danas«, pa dalje nastavlja: »Katolička Crkva bila je jedina živa snaga u hrvatskom narodu, a ta je danas veća nego ikad prije. I tko danas kod nas slabi katoličku Crkvu, taj svjesno ili nesvjesno podrivava našu narodnu snagu«. Dakle i oni, koji se ne ističu osobitim katoličanstvom kod nas, priznaju, da sve što mi Hrvati imamo, imamo po katoličkoj Crkvi.

Iz svega rečenoga uviđamo, da su najveće blagodati, što ih je hrvatski narod primio s koje bilo strane, one, koje je primio od katoličke vjere. Stoga svatko, koji ljubi svoj hrvatski narod, ima

svetu dužnost, da u njemu podiže i snaži vjersku svijest. Dok hrvatski sinovi budu dobrim katolicima, bit će i dobrim rodoljubima, koji će za narodne svetinje prinositi svaku žrtvu. Po tome je u interesu što veće snage hrvatskoga naroda podržavati kod njega živu katoličku svijest.

IV. NEKI SU KUŠALI OTETI HRVATIMA KATOLIČKU VJERU.

Božja stvar redovito ima među ljudima neprijatelja, koji joj hoće naškoditi ili je posve uništiti. To neprijateljstvo iskusili su i Hrvati na svojoj vjeri katoličkoj, koja je često bila ugrožena do propasti. I malo kojemu narodu bila je toliko stavljana na kušnju njegova vjera koliko hrvatskomu. Ali su Hrvati svojim otporom pokazali, da im je ova vjera od svega najdraža i vrijednija. Najbolji dokaz, kako su toga neprijatelja uvijek snažno suzbijali jest činjenica, da su, unatoč svih nasrtaja do danas ostali vjerni katoličkoj Crkvi. U borbi za svoju svetu vjeru znali su Hrvati dati tako divne dokaze junaštva, koje nije zaostajalo za junaštvom prvih kršćana. Doprinijeli su nevjerojatne žrtve za obranu i očuvanje svoje vjere. Hrvatska je zemlja natopljena mnogom krvlju naših mučenika za Isusovu vjeru. Nećemo hrvatsku vjernost Kristu pripisati u zasluge isključivo našem narodu; tu je djelovala i Božja pomoć. Bog ga je čuvao imajući posebne osnove za hrvatski narod, koji položajem svoje domovine imade osobito značenje za katoličku Crkvu u ovom dijelu Evrope.

Glavni nasrtaji na katoličku vjeru Hrvata bijahu slijedeći:

I s t o č n i r a s k o l, kojemu je hrvatski narod stajao na prvom udarcu. Carigradski patrijarhe, odcijepljeni od pravoga rimskog kršćanstva, kušali su, uz druge slavenske narode, okrenuti sebi i hrvatski narod. Za tu nečasnu svrhu poslužio im je nevrijedni hrvatski knez Zdeslav. On god. 878., dobivši iz raskolničkog Carigrada mnogo novaca i vojske, poče silom i mitom nagoniti Hrvate, da ostave rimskoga papu i pristanu uz carigradskoga patrijarhu. Ovaj nasrtaj na vjeru Hrvata u prvim stoljećima njihova pokrštenja bio je veoma pogibeljan, jer još nijesu bili svi u njoj dobro utvrđeni. Ali je ipak hrvatski narod odrješito odbio da pristane uz ponuđeni raskol a ostavi Kristova namjesnika. Kad je knez Zdeslav bio ubijen, a narod izabere za kneza Branimira, vatrenog pristašu Rima. Ovaj korak hrvatskog naroda odlučio je za sva vremena njegovom trajnom vezom za katoličko kršćanstvo.

B o g u m i l i ili p a t a r e n i već u 12. vijeku dolaze na Balkan, a brzo i u hrvatske zemlje, osobito u Bosnu, a bilo ih je također u Dalmaciji, Liki i Slavoniji. Ovi krivovjernici nijekali su

temeljne članke kršćanstva, zabacivali su sakramente, prezirali crkve, križ, zvono itd. Nažalost, povukli su za sobom dosta hrvatskoga katoličkog življa, osobito domaćega plemstva, jer mu je bogumilska sekta dopuštala da živi po strastima tijela i požudama srca. Da ne bi sav naš narod ostavio prave Kristove vjere i pristao na krivu bogumilsku, slali su pape iz Rima mnoge svete ljude i propovjednike, koji odvraćaše hrvatski puk od krivovjerja patarenskoga. Kasnije su se domaći franjevci uspješno borili protiv ovoj kugi, te očuvali srčiku naroda od bogomilstva. Kad je Bosna pala pod Turčina, priđoše bosanski bogomili na Muhamedovu vjeru. No cjelina hrvatskoga naroda spašena je Božjom milošću i od ove pogibelji.

T u r s k o g o s p o d s t v o, pod koje pade u 15. vijeku više od polovice hrvatskoga naroda, bijaše najkobnije za katoličku vjeru kod Hrvata od tada pa do svršetka 19. stoljeća. Vjerski i narodno najviše je stradala od turskoga gospodstva Bosna s Hercegovinom. Takove su tada ovdje bile prilike za kršćanstvo, da je, po pisanju starih knjiga, u obadvije ove zemlje bio spao ukupni broj kršćana na ciglih 14.000 duša (gdje danas ima preko 600.000). Mnogo je od Turčina tada prepatila katolička vjera također u hrvatskoj Slavoniji i zagorskoj Dalmaciji.

To su bili najsudbonosniji dani za opstanak njihova kršćanstva. A da ga ipak, uz sve nedaće, nije posve nestalo, svi hrvatski povjesničari to pripisuju u zasluge sinovima sv. Franje. Pisac knjige »Sveta Hrvatska«, prof. Petar Grgec, zabilježio je o tome ove riječi: »Svagdje su franjevci ostali s narodom kao glavni čuvari katoličke vjere. Zaslugom sinova sv. Franje spašena je gotovo polovica hrvatskoga naroda. Bez franjevaca hrvatsko i katoličko ime bilo bi gotovo izagnano iz Bosne, Slavonije, Bačke, Banata i zagorske Dalmacije.«

P r o t e s t a n t s k o k r i v o v j e r j e. Gore navedeni neprijatelji hrvatskoga katoličanstva dolazili su svi od Istoka, a daljnji, što ću ih spomenuti, dođoše sa sjevera. Protestantska nova vjera, zvana i luteranska, odcijepi u 16. stoljeću mnoge milijone duša od katoličke Crkve. Protestantsko krivovjerje bilo je silovito i pogibeljno kao i ona druga gore opisana. Širilo se je pomoćju velikaša i svjetovne vlasti, a širilo se i knjigom. Tim je oružjem primamljivalo učene, nagonilo neuke.

Među hrvatski narod počeše ovu novu vjeru donositi strani oficiri i vojnici, koji su znali otimati od katolika crkve, imanja, odgoniti i ubijati svećenike. Luterani su kod nas učinili mnogo vjerske pustoši, dok se nijesu digli hrvatski junaci, koji spriječiše daljnje njihovo širenje. Najveći progonitelj protestanata kod nas bijaše slavni hrvatski ban Toma Erdedi, koji u državnom saboru poteže iz korica mač i uskliknu: »Ovim ću mačem istjerati tu luteransku kugu iz svoje zemlje«. U pobijanju krive protestantske sljedbe među Hrvatima stekoše najviše zasluga učeni i revni Isusovci i Pavlini. Ove biskup zagrebački Vinković prozva »Božjom tvrđavom«. Tako je dobri Bog u svakoj pogibelji po katoličku vjeru među Hrvatima dizao izabrane borce i branitelje.

N a p r e d n j a c i ili P o k r e t a š i počeli su bili ugrožavati katoličku vjeru među Hrvatima u doba razmeđa 19. i 20. stoljeća. Slobodoumni i materijalistički protuvjerski duh, koji je tada vladao ostalom Evropom, stao je zapljuskivati i hrvatske obale te osvajati veliki dio naše svjetovnjačke inteligencije. Počeli su ti novotari glasno širiti pogubno načelo: da je nesavremeno više vjerovati katoličke istine, jer da zarobljuju čovječji razum i sputavaju slobodu. Prešućivali su pravu istinu: da strast i grijeh oduzimaju koli pojedincu toli cijelom narodu slobodu. Ovoj pogubnoj struji dala je još većeg maha okolnost, da je u god. 1900. iz političkih razloga iselila većina hrvatskih sveučilištaraca na studiranje u liberalni Prag. Tamo na sveučilištu još su se više zadahnuli protukatoličkim husitskim duhom (Hus je bio češki reformator po uzoru Lutera). Vrativši se kući pokušaše kao »napredni« ljudi pobijati u Hrvatskoj »natražnu« katoličku Crkvu. Mnogo su sablazni počinili riječju i štampom, osobito svojim liberalnim glasilom »Pokret«, od kojega dobiše i ime.

Providnost je podigla među Hrvatima i tada umna i sveta muža, biskupa Mahnića, koji jasno prozre prijeteće zlo po hrvatsku vjeru, te kao ustuk njemu osnova među hrvatskom školskom omladinom katolički pokret, kojemu je na čelu stajalo akademsko društvo »Domagoj«. Ovaj je providnosni pokret na srednjim i visokim hrvatskim školama stvorio izbor katoličke svjetovnjačke inteligencije među Hrvatima, koja je snažno zahvatila u sve slojeve naroda i s uspjehom se oduprla pokušaju raskatoličenja Hrvatske. Plodne zasade, koje je ovaj katolički pokret izgradio u hrvatskom narodu, tako su danas duboke, da budno straže za sigurnost katoličke vjere među Hrvatima.

H r v a t s k a s t a r o k a t o l i č k a s l j e d b a jest najnoviji nasrtaj na pradjedovsku vjeru hrvatskoga naroda. Kako je svjetski rat potpuno poremetio rad na raznim poljima ljudskoga shvaćanja i djelovanja htjedoše neki ljudi kod nas tu opću poremetnju izrabiti i stvoriti neku novu vjeru; počeli su tada stanoviti svećenici i svjetovnjaci dizati tako zvani »žuti« pokret. Neki lakoumni svećenici htjeli su da se ožene, a u braku nezadovoljni svjetovnjaci da promijene zakonitog druga. Pošto se nijedno od toga nije moglo provesti u Crkvi katoličkoj, oni se od nje odcijepiše i osnovaše starokatoličku sljedbu. Da bi zavarali i primamili naivne, nadjenuše joj blistavo ime Hrvatska Starokatolička Crkva. Ona je tobože prava narodna crkva, daleko od tuđina rimskog pape i njegovih strogih zakona. Sa stanovite strane, neprijateljski raspoložene prema katoličkoj Crkvi, išlo se svima sredstvima i moralnim i materijalnim na ruku novorođenoj starokatoličkoj krivovjernoj sljedbi, s nadom, da će ona pocijepati među Hrvatima katoličke redove, što bi

istodobno slabilo i njihovu nacionalnu snagu. Neki od katoličkog svećenstva i svjetovnjaštva pohrliše u protežiranu starokatoličku sektu. Premda je ovaj pokret prouzročio mnogo sablazni, napravio bune u katoličkim župama, donio obilne brige poglavarima katoličke Crkve među Hrvatima, ipak nije polučio onoga cilja, za kojim je bio pošao: uništenje rimskoga katoličanstva i razrušenje crkvene discipline u Hrvatskoj. Naprotiv, dobri su se još bolje utvrdili u pravoj vjeri, još čvršće priljubili nepogrješivoj rimskoj Stolici. Tome su osobito pomogle pučke misije, euharistijski kongresi, katolička akcija. A uspjesi hrvatskih starokatolika? Njihova sljedba nakon ciglih 20 godina života počela se sama u sebi rastakati i raspadati. Njezini se »biskupi« i članovi po sudu međusobno optužuju, policija mora praviti red u njihovim crkvama i uredima, svjetovna vlast prisiljena je rješavati njihove nutarnje sporove u oskudici auktoriteta crkvene vlasti. Tako ide, gdje nema Duha Božjega, gdje nema zakonitog poglavarstva.

Komunizam spada također među dušmane katoličke vjere, kako svugdje tako i među Hrvatima. Komunisti se otvoreno priznaju za potpune bezbošce i revolucionarce, koji hoće srušiti svaku vjeru u dušama, svaki red u svijetu, ukloniti privatno vlasništvo. Ljudi pritisnuti bijedom i nepravdama nadaju se izbavljenju od kapitalističkog izrabljivanja, ako pristupe komunistima. A ne znaju da ih samo izrabljuju u svoje svrhe židovski spekulanti, koji su ocevi i vođe komunizma. Kakovim plodom urađa komunizam, najzornijim su primjerom Rusija, Meksiko, Španjolska, natopljene rijekama krvi najboljih sinova domovine, koje poubijaše komunisti; zemlje pune ruševina od najljepših spomenika i crkava, koje divljački razvališe komunisti. Komunisti su neumorni u širenju svojih nazora. Po svima zemljama šalju svoje propagatore i osnivaju svoje tajne stanice (»ćelije«). To čine i kod nas, osobito u većim gradovima i radničkim središtima, a negdje i po školama.

Svaki pravi Hrvat mora se svima sredstvima boriti proti komunizmu, jer ne samo da on ruši vjeru i kvari narod, nego je protivnik i hrvatske narodnosti, pošto komunisti kao internacijonalci ne priznaju nijedne narodnosti. Poznat ćeš rogove komunista po tome što rovare protiv Crkvi, proti svećenstvu, proti svakoj vlasti i proti tuđemu pošteno stečenom vlasništvu. Kod nas, uz nekolicinu zavaranih idealista idu u komuniste kojekakvi besposličari, lole i razbijači, koji bi htjeli da živu od tuđe muke. Da među hrvatskim narodom neće uspjeti navale komunista, dovoljno nam je jamstvo, što proti njima stoji odlučno ne samo katolička Crkva, nego i svi pravi rodoljubi uočujući u komunizmu najveći zator hrvatskoga naroda.

*

Iz gornjeg letimičnog prikaza može svatko razabrati kako je katolička vjera među Hrvatima doživljavala teške kušnje. I u svima ovim kušnjama Hrvati joj ostadoše vjerni uz najveće žrtve.

Zgodno o tome napisa nedavno ugledni »Katolički List«. »Hrvati su ostali vjerni katolicizmu i onda kad je ta vjernost značila stoljetnu mrtvu stražu na granicama nekada slavnog hrvatskog kraljevstva. Časni naslov »Autemurale Christianitatis« (predziđe kršćanstva) zaslužen je potocima najbolje hrvatske krvi. Zaslužen je kidanjem hrvatskoga državnog teritorija. Zaslužen selenjem velikog dijela Hrvata u sjeverne krajeve, gdje će kroz stoljeća biti izvrgnuti stalnoj pogibelji odnarođenja. Zaslužen gubitkom najčišćih narodnih krajeva za vlastiti narod. U te su pokrajine došli drugi i zabili se kao klin u živo hrvatsko narodno tijelo.«

Hrvati su dakle doprinijeli najveće žrtve za svoju katoličku vjeru, koja je postala narodnom vjerom. I gradeći svoju budućnost na prošlosti, sigurno da hrvatski narod neće nikada napustiti vjere svojih otaca pa ma kako žestoki napadaji na nju dolazili i u nastupajućim vremenima. Ovogodišnji veliki narodni jubilej još će više utvrditi Hrvate u katoličkoj vjeri.

V. ŠTA IMA VELIKI HRVATSKI JUBILEJ PROIZVESTI U NAMA ?

Kad pjeva naš pjesnik o hrvatskom jeziku: »Po tebi smo sve što jesmo«, koliko se više te riječi mogu protegnuti na katoličku vjeru, koja nam u sreću zapade pokrštenjem! Što smo i danas živi, što svoji, što čuveni po svijetu — to smo glavno po katoličkoj vjeri. Makar da je kroz trinaest vjekova našega kršćanstva prohujalo iznad hrvatskoga naroda svakojakih nevolja, ipak je on kroz toliko razdoblje primio daleko više dobara od Svevišnjega. Ova velika vjerska obljetnica hrvatskoga naroda treba da ga potsjeti na sva dobra, koja je tijekom toga dugoga vremena dobivao po katoličkoj vjeri i vezi sa Petrovom Stolicom. Ovom prigodom probuđena ta uspomena mora nužno u našim srcima izazvati ono plemenito čuvstvo, koje se zove zahvalnost. Zahvalnost najprije nebu za dar katoličke vjere, zatim za sve one blagodati, koje primismo preko vjere.

Već je u Starom Zavjetu Bog bio naredio svom Izraelskom narodu: da svake godine svečano proslave oslobođenje iz sužanjstva misirskoga, čime će iskazati svoju zahvalu Gospodinu, što ih je »jakom rukom izbacio iz Egipta«. Nije li Bog toliko puta izbavio i očuvao također hrvatski narod od premnogih neprijateljskih zasjeda i napadaja? Naš Episkopat u svojoj okružnici na sav hrvatski narod povodom te jubilarne proslave zgodno upozoruje na dužnu zahvalu ovim riječima: »Bog je u VII. vijeku pomogao Hrvatima do pobjede nad stvarima; dao im novu domovinu, koju još i danas

slavimo radi njezine ljepote; priveo ih u pravu Crkvu Kristovu. To dobročinstvo Providnosti Božje bilo je uistinu vanredno, i Hrvati bi ga morali spominjati svake godine (o Petrovu) i Bogu se za nj zahvaljivati. Svakako dolikuje, da ga sada nakon punih trinaest vjekova svaki Hrvat upozna, prizna i spomen na nj dostojno proslavi... Proslava 1300 godišnjice naših prvih veza sa sv. Stolicom treba da bude veličanstven čin zahvalnosti hrvatskoga naroda Bogu; čin zahvalnosti za lijepu domovinu, za dar prave vjere i za sva dobročinstva primljena tokom trinaest vjekova.«

Ta narodna zahvalnost mora se očitovati ne samo u osjećajima srca i riječima usta, nego još više u djelima. Očitovati raznim vjerskim manifestacijama: spomenicima vjere, molitvama, procesijama, kongresima. U to se ime i sprema veličanstveni euharistijski kongres svih hrvatskih katolika u Zagrebu; sprema se bogata crkveno-prosvjetna izložba; spremaju druge razne vjerske svečanosti. Svima ovim narodno-vjerskim priredbama valja da hrvatski katolici što brojnije učestvuju, čime će djelotvorno izraziti svoju vjersku i narodnu svijest.

Na ove zahvalne čine treba nadovezati pokornička djela, kojima će se Bogu dati zadovoljština za narodne grijehe i uvrijede, što su kroz tolike stotine godina pale među hrvatskim narodom. Tom pokorom odvratit će hrvatski narod od sebe zasluženo pokaranje i kaznu Božju. Neka sav hrvatski narod u ovom velikomu času ispita zajednički svoju savjest, pa upozna i ne samo upozna nego i okaje, svoje svagdanje narodne grijehe i poroke: psovku i kletvu, blud sa uništujućom bijelom kugom, pjanstvo i tučnjave, mržnje i nepravde, zanemarivanje Božje službe i sakramenata, lijenost i zlobnost. Nije dosta da se ove opačine pred Gospodinom priznaju, nego ih treba spaliti, uništiti i ostaviti, jer ne samo Boga teško vrijeđaju nego narod unesrećuju i upropašćuju. Samo ovakova proslava velikog hrvatskog jubileja skopčana sa zahvalom i zadovoljštinom bit će našem narodu od koristi.

Da bi se hrvatski katolici što više duhovno okoristili ovom svojom velikom obljetnicom, udijelio im je slavno vladajući papa Pijo XII. posebnu milost otvorivši vanrednim načinom riznicu duhovnoga blaga oprosta. Dne 12. svibnja ove godine proglasio je za sav hrvatsko-katolički narod jubilejsku (svetu) godinu, koja počima od Petrova ove godine pa traje do Petrova slijedeće. Kroz tu godinu crkvenog jubileja moći će svaki vjernik, uz običajne uvjete, dobiti potpuni oprost svih vremenih kazna, koje je za dušu zaslužio svojim grijesima. Koliko od toga blagodati za svakoga pojedinca i za cio narod! Bio bi nas svaki nevrijednim članom toga naroda, ako ne bi upotrijebio ovu rijetku duhovnu milost u ovako rijetkoj prigodi. Za spas svoje duše, za dobro svega naroda. Da svi ispokore grijehe prošlosti i krenu u budućnosti novim putevima.

Duševno preporođen treba da zakorači hrvatski narod u novo razdoblje svoje povjesti. Treba da junački ostavi svoje dosadašnje

grijehe i svom snagom volje prigrli vršenje Božjega zakona. Neka onako žarko uzljube lijepu vjeru Isusovu, kako su ju ljubili njegovi viteški pređi. Neka poput njih u život provedu njezine uzvišene zapovijedi. Ovakova nutarnja proslava krvatskoga jubileja jest ono glavno; jest ono što od srca žele naši crkveni poglavari: **duhovna obnova hrvatskoga naroda**. Jedino takova proslava donijet će jubilarcu hrvatskome narodu vječni i vremeniti probitak. Daj Bože, da ju Hrvati tako i shvate!

Napokon ovaj narodni jubilej treba da proizvede kod Hrvata jedan poseban učinak, onaj koji njemu odgovara — uspostavljanje još tijesnijih veza sa rimskom Stolicom. Ako su one kroz trinaest stoljeća bile tako srdačne i snažne, neka u budućnosti postanu još srdačnije i snažnije. Kada se naši pređi nijesu nikada pokajali radi prijateljevanja s papom, još manje ćemo se mi trebati za to kajati. Papin legat na proslavi »Papinskog dana« u Zagrebu neke godine izjavio je s pohvalom svoje zapažanje: kako Hrvati goje posebnu odanost prema sv. ocu papi. To je naša vjekovna tradicija, već u krv narodnu priljevena. Neka ovaj hrvatsko-papinski jubilej kod nas još više zbliži hrvatstvo i papinstvo. Dok smo uz papu, koji je zamjenik Krista na zemlji, to nam je jamstvo, da smo na pravome putu u vjerskim stvarima, to je jamstvo, da imamo moćnoga saveznika — najveću moralnu silu na zemlji. Neka nikakovi niski prigovori, zavodljivo šaputanje ne odaleći hrvatskoga naroda od papinstva. Naprotiv, neka ovaj nacijonalni jubilej još više odgoji hrvatske katolike u osjećanju za papu, da postanu »papinski« narod.

II. FRANJEVAČKI JUBILEJ

PRVA RIJEČ UZ FRANJEVAČKI JUBILEJ

Makar netko pripisivao slučaju, da zajedno padaju dva velika jubileja — hrvatski i franjevački, ipak oni imaju međusobnu vezu. Hrvatstvo i franjevaštvo jesu kod nas — kao možda nigdje — dva vrlo bliza pojma. Opetovano je isticano u hrvatskoj povjesti, da su Hrvati radi uskih odnošaja s franjevačkim redom nazvani »franjevačkim narodom«. I car Josip II. priznao je Hrvatima još davno ovo ime nazvavši radi istih razloga njihovu domovinu »franjevačkom Hrvatskom«. Tu istinu potvrđuju povjesni i stvarni dokazi. Nijedan crkveni red nije toliko djelovao među hrvatskim narodom koliko red franjevački; nijednom redu nije hrvatska majka dala tolike sinove koliko redu sv. Franje. Domaća djeca u domaćem redu. Krvna srodnost! A i duh franjevačkog reda i hrvatskoga naroda jesu slični: pučki, demokratski duh. Zato nije pretjerano reći, da je za hrvatski narod iz navedenih tijesnih veza poslije kršćanstva najvažniji kulturni faktor franjevaštvo, osobito u Bosni i Hercegovini.

Zasluge franjevačkoga reda za hrvatski narod jesu neprolazne. Što je rekao god. 1881. veliki papa Leon XIII. o Bosni, može se znatnim dijelom protegnuti i na ostale hrvatske pokrajine. Rekao je : »Štogod ima u Bosni katolička vjera, to mora zahvaliti iza Boga radu i žrtvama franjevaca«.

Franjevački 700-godišnji jubilej zgodno pada u isto doba s 1300-godišnjicom hrvatskoga jubileja, pa će ga hrvatski franjevci rado pridružiti ovome narodnom jubileju. Zajedno u slavu obiju velikih stoljetnih ideja. Te proslave probudit će u nama uspomenu na sve naše dično i bolno, uspomenu na sreće i nedaće, uspomenu na velike događaje i muževe. Ujedno će nas te jubilarne proslave nadahnuti na nove podvige, nova Božja djela, nove žrtve.

U ovome kratkom prigodnom prikazu iznijet će se, osim povjesne strane franjevačkoga reda, također njegov odnošaj prema hrvatskom narodu, te današnje stanje i djelovanje istoga reda.

1. KADA I GDJE SU DOŠLI FRANJEVCI U HRVATSKE ZEMLJE?

Pošto je red franjevački tako brojan i tako dugo djeluje među Hrvatima, stoga opravdano mora zanimati svakoga našeg čovjeka: odkada su franjevci među nama? Na ovo pitanje odgovara nam povijest, da su nam franjevci došli pred 700 godina, što znači, da živu na hrvatskom tlu sedam stoljeća. Ima sigurnih dokaza, da su u neka hrvatska mjesta došli i ranije, ali navedeni početni rok uzimamo okruglo, kada su oni bez sumnje bili naseljeni po svakoj hrvatskoj pokrajini.

Naša je domovina sretna, da je njome hodala noga samoga osnivača franjevačkog reda sv. Franje Asiškoga, koji je god. 1212., polazeći u Siriju, navratio se na hrvatsku obalu, te prošao tlom Dalmacije, a neki misle i Hrvatske. Već sveti otac ostavio je vjerojatno ovdje kojega svoga sina, redovnika, da zavede njegov novi red, red evanđeoskoga življenja, i da se ti redovnici postepeno množe među domaćim sinovima. Od ovih su prvorođenika nastali prvi franjevački samostani u Splitu, Dubrovniku, Zagrebu itd. za života još sv. Franje. Djelovanje franjevaca kod nas počinje dakle s osnutkom samoga reda.

Kad je naš svijet vidio sveto življenje ovih malobrojnih Franjinih redovnika, pozivao je nove sebi, a neki hrvatski velikaši gradili su samostane po primorskoj i unutarnjoj Dalmaciji, kasnije dublje po krvatskim krajevima. Od ovih samostana osnovala se prva franjevačka zajednica na hrvatskom tlu pod imenom »vikarija Slavonije«, koja spada među najstarije redovničke pokrajine franjevačkoga reda. Imenom Slavonije Talijani su onda nazivali i sve današnje hrvatske i neke srpske zemlje.

Pošto se u povjesti reda vrlo rano spominju neki franjevački samostani kod nas, na pr. u Zagrebu 1233., Splitu i Dubrovniku 1236., Varaždinu 1239. — premda su ovi još ranije podignuti — te se neda označiti jedna stalna godina kao godina dolaska franjevaca nama, pa ni jedno desetljeće, to ipak možemo uzeti dobu oko godine 1240., kad ih je bilo naseljeno po većini naše domovine. Prema tome opravdano smatramo ovu sa slijedećom godinom kao polaznu za franjevačko živovanje i djelovanje među hrvatskim narodom. Usput spominjemo, da je u prvim početcima bilo kod nas malo franjevaca, ali je godinama rastao broj njih i njihovih redovničkih kuća. Nijedan se crkveni red nije tako naglo širio i množio, kako po ostaloj Evropi tako i kod nas, koliko red sv. Franje.

Napose je važno znati kada su se franjevci pojavili u Bosni; važno zato, jer je Bosna kasnije postala glavnom hrvatskom franjevačkom pokrajinom, pravije maticom svih današnjih hrvatskih provincija toga reda. Stoga, kada govorimo o provinciji bosanskoj, podrazumijeva se time većina hrvatskih zemalja. Franjevci se, izgleda, nijesu odjednom stalno naselili u Bosni, kao što su ono u hrvatskim primorskim krajevima. Ali se već rano spominje njihovo djelovanje u toj zemlji, koja svojom osebujnom i burnom poviješću kao da je bila preodređena za polje rada, kakovo odgovara značaju Franjinih sinova. Povjesničar Farlatti navodi već u god. 1222. rad franjevaca u Bosni oko obraćanja bogomila. Drugi povjesničar spominje, da su franjevci obratili bosanskog kneza Sebislava s obitelju i s nekoliko drugih bosanskih prvaka. Iz pisma pape Grgura IX. može se razabrati, da je već god. 1234. bilo stalno u Bosni franjevaca. Oni, koji su se prije ove dobi u Bosni pojavljivali, ti su dolazili na vjerski rad iz susjedne Dalmacije. Ali se bez pobijanja može ustvrditi i za Bosnu, da je oko god. 1240. tamo postojalo više stalnih franjevačkih naselja. To potkrjepljuje i činjenica, što je oko te dobi (god. 1232.) papa riješio raspru među bosanskim dominikancima i franjevcima: kojemu redu da pripane pravo misijonarenja u Bosni. Papa je tu parnicu riješio u prilog franjevaca, što je znak, da su već bili uhvatili korijena u Bosni. Stotinu godina iza toga, god. 1340., imaju bosanski franjevci službeno proglašenu »bosansku vikariju«, koju im je osnovao glavom general reda fra Gerardo Odonis, pošto je prethodno sam osnovao još nekoliko samostana po Bosni.

Time je ukratko odgovoreno na pitanje o vremenu franjevačkoga dolaska među hrvatski narod. Dalje treba odgovoriti na drugo pitanje: gdje su se franjevci nastanili kod nas?

Općenito se može reći, da u većini hrvatskih mjesta, kamo su se u početku bili nastanili franjevci, postoje njihovi samostani i danas, izuzevši one, do kojih je dopro osmanlijski bijes i zauvijek ih uništio. Oni hrvatski krajevi, koji su bili prvi na dohvatu franjevačkoga gibanja, imali su sreću da dobiju i prve naseobine franjevaca. To je bilo hrvatsko i dalmatinsko Primorje. Iz prvih samostana ondje osnovanih nicale su sve dublje u nutrinu hrvatske domovine nove i nove franjevačke postojbine. Osim dalmatinskih primorskih gradova Kotora, Dubrovnika, Splita, Šibenika, Zadra, Raba, Trogira, Zaostroga, Makarske, franjevci su se probijali u nutrinu Dalmacije, kao: Visovac, Karin, Cavtat; kasnije Sinj, Knin, Omiš, Imotski, Sumartin itd. Naselili su i otočne odnosno poluotočne gradove: Pašman, Hvar, Badiju, Košljun, Kunu itd. Iz hrvatskih primorskih samostana Trsata, Bribira i drugih pomicali su se u srce Hrvatske i Slavonije: Cetin, Brinj, Krbavu, Obrovac, Modruš, Koprivnica, Karlovac, Samobor, Krapina, Virovitica, Đakovo, Brod, Šarengrad, Cernik, Velika, Ilok, Osijek, Vukovar, Zemun, i u one već gore spomenute najstarije samostane. Pali su u krševitu Hercegovinu i Konjic, Mostar, Duvno, Ljubuški, Posušje.

Najzanimivije je, kuda su sjeli sinovi sv. Franje u hrvatskoj Bosni, koja je kroz sedam stoljeća bila neprekidno franjevačkom domajom i najširim poljem njihova reda. U istočnoj Bosni kraj uzduž Drine zvao se je »Podrinje«. Njime je vladao u 13. stoljeću

srpski kralj Stjepan Dragutin, pristaša katoličke crkve. Na njegov poziv došli su u to bosansko područje prvi franjevci, te se nastanili u nekadašnjoj rimskoj naseobini »Domavia«, koju su slavenski došljaci prozvali »Srebrenicam« zbog obilja srebra. Po prvome samostanu franjevačkom, koji je tamo sagrađen, dobi cijela bosanska franjevačka provincija ime »Bosna Srebrena« — kako se ona i danas zove. Brzo su nikli u istočnoj Bosni daljnji samostani, kao u: Zvorniku, Olovu, Garevu, Solima, Gradovrhu, Skakavi, Modriči, Bjelini, Bukovici itd.

U srednjoj Bosni sagrađeni su mnogi franjevački samostani u 14. stoljeću. Po raznim spomenicima izgleda, da su brzo nicali jedan za drugim. Misle, da je u ovome dijelu Bosne prvi samostan podignut u Visokom god. 1353. na »Milah« sv. Marije, kojega je sagradio s bogomilstva obraćeni ban Stjepan Kotromanić. Brzo iza toga redali su se novi samostani u Sutjeskoj, Fojnici, Kreševu, Deževicama, Lašvi, Jajcu, Jezeru.

U zapadnoj i sievernoj Bosni naselili su franjevci ova miesta: Ramu, Bistricu, Veselu Stražu, Glamoč, Otoku, Greben, Bihać, Krupu, Kamengrad, Gradišku, Usoru, Tešanj. Kad se bude niže govorilo o propasti bosanskih samostana, vidjet ćemo da su svi ovdje napomenuti do jednoga ugasli za vrijeme turskoga upravljanja.

Pri označivanju miesta, koja su naselili kod nas franjevci, ne prelazimo granica današnje šire hrvatske domovine, premda su oni kao naši sinovi bili naselili još Srbiju, Bugarsku, Vlašku, Albaniju, a gore do Ugarske. Također nijesmo smatrali potrebnim navoditi imena novijih franjevačkih samostana po hrvatskim zemljama, jer oni sami naviještaju svoju povjest.

Iz ovoga površnog prikaza može svatko razabrati, da se je franjevački red naselio i raširio po svima našim krajevima. Dok su drugi redovi, koji življahu na hrvatskoj grudi (benediktinci, cisterciti, templari i pavlini) davno kod nas izumrli, franjevci od svoga dolaska do danas među nama živu, te svojim boravkom koliko vremenskim toliko prostornim na hrvatskome tlu zaslužuju ime »hrvatskoga« reda.

2. KOJEGA SU JEZIKA I KRVI NAŠI FRANJEVCI?

Ako su franjevci prebivali i radili među hrvatskim narodom, ne bi slijedilo, da su oni morali biti porijeklom Hrvati. Ali jesu. Samo u početku dolazili su nam strani franjevci iz Italije, Njemačke, Španije, dok ti nijesu odgojili za red domaće naše sinove. A i ovi, što su došli — kako izričito spominje povjest — bili su dobro

izučili hrvatski narodni jezik, da mogu uspješno vršiti duhovnu službu među narodom. Iza onih prvih franjevaca stranaca odsele su kod nas bili samo urođenici, osim slučajeva nadziranja, za koje je uprava reda koji put slala i stranca, što se događa i u ostalim redovim.

Kada se je bila prostorom silno raširila i radom opteretila glavna franjevačka zajednica kod nas — bosanska vikarija, te nijesu mogli domaći sinovi odolijevati svima vjerskim poslovima među brojnim katoličkim narodom, povjerenim njihovoj duhovnoj brizi, povremno su molili od vrhovne uprave reda po nekoliko franjevaca iz drugih zemalja za pomoć. Razumijemo, da su ovi došljaci — pomagači trebali najprije izučiti jezik i pismo novoga naroda. O tim strancima lijepo je zabilježio naš povjesničar Batinić: »Oni došavši u bosansku misiju posve se prilagodiše mišljenju i govoru našega puka; stoga ih je narod razumio i zavolio kao svoje, a slušao ih kao oce. Što nije pošlo za rukom nikome, pa ni vojskama kraljeva, pođe za rukom revnosti, pobožnosti, jednostavnosti, učenosti i razboritosti ovih muževa, koji su postali pravim „bošnjacima”.«

Inače potrebiti broj franjevačkih redovnika kod nas popunjavao se je od domaćih sinova. One mladiće, koji se isticaše većom pobožnošću, umnom darovitošću, te voljom za redovnički stalež, uzimali su u samostanske škole, gdje su ih poučavali u prvim početcima nauke i latinštine. Zatim su ih slali na daljnje filozofijske i bogoslovske škole. U krajevima hrvatskim, koji nijesu bili podvrženi nekrstu, franjevci su imali vlastite više škole za svoju redovničku mladež. U zemljama pak pod turskom vlašću, osobito u Bosni, gdje toga ne mogoše držati, slali su mladež u inozemstvo na školovanje. Postavši ovi mladići franjevci, bilo doma bilo u inozemstvu, svećenicima, razmještani su od svojih starješina u razna miesta među hrvatski katolički narod, da vrše ondje među njima duhovnu službu. Nikli iz iste sredine, dišući istim duhom, poznajući sve sklonosti puka, govoreći narodnim jezikom, mogli su vrlo uspješno djelovati među svojim narodom. Bila je od pamtivieka, a i danas je praksa kod primanja pripravnika za franjevački red kod nas, da se primaju isključivo domaći sinovi. Zavirimo i danas u sva franjevačka sjemeništa, gdje se školuju i odgajaju budući hrvatski franjevci, pa ćemo naći sto posto djecu hrvatskih roditelja, diecu s hrvatskim imenima. Možda baš u ovom i leži tajna popularnosti franjevaca među hrvatskim pukom kao i tajna njihova uspjeha u radu. Oni kao urođenici rade oduševljenije i požrtvovnije za svoj narod, a ovaj opet prima odanije riječ i službu svojih sinova.

O nacijonalnoj pripadnosti naših franjevaca hrvatstvu pripoviieda svaka stranica domaće povjesti. Od onoga vremena kada su počeli drugi domorodci upotrebljavati hrvatsko ime, upotrebljavaju ga za sebe i naši franjevci. Ne samo da su se oni uvijek priznavali Hrvatima nego kao naobraženiji ljudi pridizali su kod naroda hrvat-

sku svijest. Materinski jezik nazivahu s ponosom najstariji naši franjevci »horvackim«, što najočitije potvrđuju tolike knjige, koje su napisali i izdali. Pa čak za onoga davnog turskog vremena, kada je jedva tko znao za nacijonalnu misao, dalmatinski i bosanski fratri-književnici Sitović, Lekušić, Lastrić, Grabovac, Filipović, Lašvanin samosvijesno ističu: da jezik, kojim oni pišu i govore, je hrvatski jezik.

Naši franjevci potvrdili su svoje »slovinsko« (hrvatsko) rodoljublje i time, što su sami izumili vlastito domaće pismo »bosančicu«, koja je sastavljena iz slavensko-grčkih slova. Postojala je posebna »manastirska« (fratarska) bosančica, za razliku od »begovske«, kojom se služio turski begovat; ona je bila kaligrafski dotjeranija od ove potonje, jer su se njom služili naobraženiji ljudi. Bosančicom tiska već god. 1611. prvi bosanski književnik fra Mato Divković svoj »Nauk krstjanski«. Pošto još nijesu nigdje postojala štampana slova za ovo lokalno pismo, ide poduzetni Divković u Mletke i vlastitom rukom pravi ta slova za tiskanje spomenute svoje knjige. Bio je propis za sve bosanske franjevce, da sve spise na domaćem jeziku moraju pisati samo bosančicom. O tome svjedoče nebrojeni pisani dokumenti po franjevačkim župama (matice) i samostanima (dopisi i ljetopisi) ove provincije.

Puni su samostanski arkivi dokumenata o nacijonalnoj svijesti hrvatskih franjevaca, koju su posvjedočavali djelom i perom. Što im je u drugim zemljama pribavilo ime »nacijonalnoga« reda u tome nijesu zatajili ni kod Hrvata. Niti u prošlosti, niti u sadašnjosti! Oni kao mladica iz hrvatskoga stabla ostaju uvijek nerazdruživo srasli s tim narodnim stablom. Bože daj, da i njihov daljnji rad kao rođenih sinova među rođenim narodom bude plodan, da bude na korist Hrvatima katolicima!

3. ZAŠTO SU DOŠLI FRANJEVCI U HRVATSKU DOMOVINU?

Ne znamo dubljih Božjih osnova, koje dovedoše u našu zemlju sinove sv. Franje; ali znamo iz povjesti za vanjske uzroke njihova prvoga dolaska. Pozvani su i poslani su. Ono prvih nekoliko franjevaca, što su bili došli u naše krajeve još za živoga sv. Franje, imali su evanđeosku misiju: presaditi na hrvatsko tlo one redovnike, koji živu po savjetima Kristova evanđelja; da bi njihov životni primjer slijedili i drugi, koji od naše djece budu osjetili poziv u ovo uzvišeno redovničko stanje. Ovih prvih franjevaca bilo je malo, kao sjeme za pokus. Daljnja dolaženja Franjinih sinova u većem broju k nama uvjetovale su dvije izvanjske okolnosti. Prva okolnost, da

ih je ovamo poslala sama sv. Stolica, a druga, da su bili pozvani od nekih prebivaoca hrvatske domovine.

Da pogledamo najprije zašto ih je poslala rimska Stolica. Po našim hrvatskim krajevima, osobito u Bosni, počela je u 13. stoljeću vrlo harati već spominjana krivovjerska sljedba bogomila ili patarena, koja je ovamo prešla iz Bugarske. Nju su najviše progonili ugarski kršćanski kraljevi. Ali ovi pod izlikom zaštićivanja prave Kristove vjere htjeli su svojoj vlasti podvrgnuti krivovjerstvom zaražene zemlje. To je u bogomilima raspalilo domoljubno čuvstvo, te još većom žestinom prioniše uz svoju sljedbu. Skoro svo bosansko plemstvo i sami kraljevi primiše bogomilsku vjeru. Da se ova kuga iskorijeni iz Bosne, smatrali su rimski pape, kao čuvaoci čiste vjere, najprikladnijim, da protiv bogomilstva pošalju franjevce, duhovne pobornike, koji će pravu vjeru čuvati ne mačem i oružjem, nego propovijedanjem Evanđelja i kreposnim životom. Kad je bosanski ban Ninoslav bio osumnjičen, da je pristaša bogomilskog krivovjerstva, papa Inocent IV. naredi god. 1248. predstojniku franjevačkog samostana u Splitu, da ode u Bosnu ispitati čistoću banove vjere. Po svemu izgleda, da je ovaj predstojnik već našao u Bosni svoju subraću, koji su otprije ovdje širili pravu nauku Kristovu. O njima piše učeni Balan: »Bili su to siromašni fratri, koji su donosili mir i naobrazbu s vjerom i ljubavlju... ljudi, koji su prolazili zemljom dobro čineći, Boga donoseći.«

Drugi put šalje Ivan XII. god. 1325. fra Fabijana s više drugova, da po Bosni iskorijenjuju krivovjerje i uspostavljaju čistu vjeru. Ovo sveto poslanstvo oni su svršili s osobitim uspjehom, kašto je zabilježeno u ljetopisima Crkve bosanske. Treći put šalje papa Nikola IV. franjevce u naše krajeve na zamolbu srpskog kralja Stjepana Dragutina, po vjeri katolika. U njegovu se naime Podrinju bjehu raširili bogomili, proti kojima je zatražio od pape lijeka. Ovaj zapovijedi god. 1390. starješini slavonske franjevačke pokrajine, da pošalje kralju dvojicu svoje braće »vješte slovenskom jeziku«, koji bi obraćali bogomile na kršćanstvo. Spomenutom papinom naredbom franjevci su postali službenim crkvenim istražiteljima protiv krivovjerstvu u našim krajevima.

Da sustavno organizira taj misijonarski rad svoje braće u Bosni, dođe god. 1339. u nju sam general reda fra Gerardo Odonis, kojemu je uspjelo okrenuti s bogomilstva na katoličku vjeru bosanskoga bana Stjepana Kotromanića. Vidio je general franjevaca široko polje rada u Bosni, zato iza povratka kući postavi ovdje stalnoga svog zamjenika, u osobi fra Peregrina Saksonca. Ovaj svojom okretnošću, svojim revnim radom za vjeru, toliko omili banu bosanskome, da ga je on učinio svojim dvorskim savjetnikom, dapače isposlova od sv. Stolice, da je imenovala fra Peregrina bosanskim biskupom.

Prvi dakle povod brojnijem dolaženju i umnožavanju domaćeg naraštaja franjevaca u našim krajevima bio je čisto vjerovjesnički:

navješćivanje čiste nauke Isusove, a pobijanje krive i povraćanje zabludjelih u ovčinjak Kristov. To je svakako najplemenitije poslanstvo, čisto apostolski posao, koji kasnije nastaviše protiv drugim protivnicima katoličke Crkve.

Drugi povod dolasku franjevaca bijaše slijedeći. U mnogim rudarskim mjestima Bosne: Srebrenici, Olovu, Fojnici, Varešu, Kreševu bilo je naseljeno rudara i trgovaca iz drugih krajeva, kao Dubrovnika, iz drugih dalmatinskih gradova, pa i iz same Njemačke. Ovi katolici trebali su u svojim rudarskim kolonijama stalne svećenike za svoje vjerske potrebe. Smatrali su, da će im biti najprikladniji i najlakši za uzdržavanje redovnici franjevci. I pozvali su ih izvana. Oni su se odazvali pozivu i došli, da budu dušobrižnici katoličkim rudarima. Tako su nastali u spomenutim mjestima franjevački samostani, od kojih neki i danas postoje.

Postepeno su iz raznih drugih razloga bili rasijani franjevački samostani po cijeloj hrvatskoj domovini a osobito po Bosni, koja je u doba cvata brojila 45 franjevačkih samostana. Kada su kasnije prestali oni glavni razlozi dolaska franjevaca ovamo, oni preuzeše drugi sveti posao među hrvatskim narodom. Držeći se one prve svrhe svoga zvanja: da sebe posvete, dali su se na djelovanje, koje je u skladu s tim smjerom. Većinu vremena provodili su u molitvi, pokori, sabiranju i dijeljenju milostinje, vršenju raznih bogoštovnih djela; bavili se naukom, čitanjem, pisanjem. Miris krjeposnog življenja ovih redovnika probijao je i kroz samostanske zidine, te se blagotvorno rasprostirao po svijetu, kojemu davaše dobar izgled i privlačio nasljednike. Poradi izglednog života svojih članova imali su franjevački samostani kod nas svagdje visoko odgojno značenje za sve kršćane, te se povoljni upliv od tih samostana osjećao u njihovoj okolini, a osjeća se i dan danas.

Hrvatski franjevci, slijedeći spasonosni nauk svoga blaženog Utemeljitela: da ne živu samo za sebe, nego da koriste i drugome, odmah po svome dolasku u naše krajeve provodili su u djelo taj uzvišeni nauk sve do sada, te je njihov rad kod nas plodan i vanjskim djelovanjem. Dovede ih eno nekoć u naše krajeve služba propovijedanja, služba vršenja duhovne pastve, služba svestranog duhovnog rada među ovim narodom. Toga svetog zanimanja nijesu napustili ni danas. Oni se bave katekiziranjem malenih po školama, misionarenjem po domaćim krajevima dijeljenjem sv. sakramenata, obilaženjem i providanjem bolesnika, propovijedanjem, gajenjem svakovrsnih pobožnosti u svojim crkvama, vođenjem vjerskih društava, širenjem kršćanske prosvjete, a, pored toga, bave se i dušobrižničkom službom u užem smislu. U našoj državi, koliko ni u jednoj drugoj evropskoj, franjevci su ne samo samostanci nego i dušobrižno svećenstvo. Imaju oko 230 svojih župa, u kojima po općim crkvenim zakonima i propisima vrše nad više stotina hiljada vjernika punu pastirsku službu župnika. U novije vrijeme prebacivali su hrvatski franjevci svoju duhovnu djelatnost također izvan

granica domovine. Bosanskim franjevcima povjerena je od sv. Stolice duhovna pastva u nekim župama Srbije. Hercegovački franjevci pastoriziraju znatan dio sjeverne Amerike među hrvatskim iseljenicima, a pomaže im nekoliko franjevaca iz drugih hrvatskih provincija. Pripomenuti je, da se duhovno pastoriziranje po franjevačkim župama može vršiti potpunije, nego na drugima, jer one raspolažu s više svećeničkog osoblja, osobito po samostanskim župama. Lijepo je, da iz naše provincije sv. Ćirila i Metoda neki požrtvovni članovi pođoše za najuzvišenijim apostolatom — u misije među pogane Kineze, što najviše odgovara duhu serafskoga Oca.

Tako iznesosmo glavne razloge zašto su nam došli franjevci. Najkraće rečeno: da služe Bogu i hrvatskom katoličkom narodu. Osjećala bi se krupna praznina u katoličkim redovima Hrvata, da im manjkaju franjevci.

4. ŽRTVE HRVATSKIH FRANJEVACA ZA VJERU I NAROD

Rad hrvatskih franjevaca na raznim poljima za katoličku vjeru i svoj narod izgledao bi malenim, da se je sastojao iz jednostavnih lagodnih djela. Ali taj njihov rad za ova dva ideala bio je skopčan sa silnim patnjama i borbama, s tolikim žrtvama, da bi sličnih jedva našli drugdje. Žrtve hrvatskih franjevaca, nebrojeno puta krvave žrtve, jesu najsjajnija točka u njihovoj povjesti. I njih opisati nije kadro pero, njih sabrati i naplatiti moći će jedino vječni Sudac.

Kako je veliki dio hrvatskog naroda bio pao u ropstvo, te stotinama godina bio bez slobode i vjerske i narodne, gotovo jedini njegovi prijatelji kroz to crno vrijeme bijahu franjevci, koji su u njemu podržavali budnu svijest i nadu, da ne klone, branili ga od zabluda i neprijatelja. Ovaj posao učiteljsko-stražarski, posao obrambeni, bio je skopčan s teškoćama, koje su nekad prelazile ljudsku snagu. Ali je Bog krijepio svoje sluge, jer njihove žrtve bijahu sveti bojevi za Njega i Njegovo stado. Životno zanimanje hrvatskih franjevaca za ona stoljeća robovanja bijaše: da čuvaju pravovjerni puk od krivovjerja, a vraćaju zalutale na put istine. Taj posao pred jačom neprijateljskom silom bio je praćen najraznovrsnijim poteškoćama i pogibeljima.

Franjevci naši kroz svoju borbenu prošlost sukobili su se s raznim protivnicima. S franjevačke strane bila je samo žarka riječ, strpljenje i molitva, a s protivne sve moguće nasilje, nepravda, materijalna sredstva, najokrutnije muke (kolac, handžar, vješala, vatra). Pogledajmo na čas borbu franjevaca s pojedinim od tih protivnika. Bogomilstvo je bilo pogibeljno po kršćansku

vjeru, jer su ga bili prihvatili gotovo svi bosanski plemići i vlastela, a u njih se ugledavao dosta i prosti narod. Možda je bilo pogibeljnije širenje ovoga krivovjerja tihim ali sveobuhvatnim mahom, nego da se je na njega narod nagonio silom. K tome je bilo po srijedi i političkih razloga, koji su pogodovali uspješnom njegovu širenju. Da ne bi bogomilsko krivovjerje posve iskorijenilo kršćanskoga sjemena u našim krajevima, jedini se franjevci — potporom rimskih papa — nesebično suprotstaviše ovoj kugi. Hodanje dan i noć po cijelom bosanskom kraljevstvu, naporno propovijedanje, odgovaranje, raspravljanje, teretna duhovna služba bijaše svagdanji kruh ondašnjih franjevaca među bogomilima. Uspjeh ovih žrtava nije uzmanjkao. Godine 1402. piše starješina bosanskih franjevaca fra Bartol, da su njegova braća povratila na kršćanstvo 50.000 bogomila. A fra Jakov Markijski sam je povratio više od navedenoga broja. Ovaj misijonarski rad oduzimao je franjevcima vrijeme, da bi se mogli išta brinuti za sebe. Kaže jednom onodobni ljetopisac, da nijesu imali kada ni kruha naprositi za golo življenje. Podnosili su razne muke i pogibelji, dok samo po koju dušu izbave iz krive vjere ili da je sačuvaju od stranputice. Nije bilo lagano stajati trajno na straži, na braniku, stajati uz sve pogibelji i napore, jer su svojim protudjelovanjem navlačili na se mržnju i osvetu bogomilskih prvaka. Mnogih franjevaca stalo je to i glave. Navodimo pet visočkih mučenika, koje poubija bogomilska zloba radi njihova ispovijedanja i branjenja katoličke vjere. Borba franjevaca s bogomilstvom prestala je onda, kad je ono u našim krajevima naglo uginulo; a to je bilo provalom Turaka u Bosnu, kada su preostali bogomili redom prešli na muhamedansku vjeru.

Dotaknut ćemo se nešto i borbe hrvatskih franjevaca s pravoslavljem. Ono je počelo prodirati u naše krajeve iza turske invazije. Dolazili su tada pravoslavci bilo kao turska komora za ratovanje, bilo kao martolozi da naseljuju i obrađuju krajeve, koje su napustili kršćani. Nešto pravoslavaca bilo je i prije u istočnoj Bosni oko Drine, kamo su prelazili iz Srbije. Pošto je pravoslavlje, koje je s Turčinom nadošlo, nastojalo da se raširi privjerenjem katolika, moralo je onda između njega i franjevaca doći do oštroga sukoba. Značajno je, da su u dugoj borbi bosanskih katolika s pravoslavljem uvijek ovi potonji držali s Turčinom, čime je katolička borba bila dvostruko teška. Kada pravoslavlju nije pošlo za rukom, da bi prevjerilo bosanske katolike, onda su njihovi vladike kušali s pomoću turskom ne bi li ih podvrglo svojoj upravnoj vlasti i vjerskom porezu. Razumljivo je, da su u ovoj borbi franjevci kao vođe katolika morali uvijek biti prvi na udarcu i najviše stradati. Kada su ono franjevci iz Bosne bili s velikim uspjehom raširili katoličku vjeru i po Bugarskoj, to je sljedbenik istočne crkve Basarat s pravoslavnim popovima i kaluđerima navalio na bugarske katolike i njihove pastire franjevce. Mnoge smače, među njima god. 1379. odsiječe glave četvorici franjevaca na obali Dunava.

Jedna vrlo bolna stranica u povijesti bosanske katoličke crkve jest ona borba grko-istočnih vladika protiv katolicima. Da o tome predmetu ne govorimo dulje, prenosimo nekoliko redaka o njemu iz pučke povijesti »Franjevci među hrvatskim pukom«, gdje je napisano slijedeće: »Ne možemo ovdje prešutiti još jedne ljute rane, koju u ova tužna vremena bez potrebe zadadoše bosanskom katoličkome življu oni, koji su ga u neku ruku, morali tješiti. To bijahu pravoslavni vladike u Bosni i Hercegovini. Oni htijući se okoristiti zdvojnim tada položajem katolika pokušaše sa svojim patrijarom skučiti bosanske katolike pod svoju vlast, nametnuti im svoj danak, dapače privesti ih na pravoslavnu vjeru. Trebalo je franjevcima velike okretnosti i trošenja, da odvrate od pravovjernoga naroda taj nenadani i nepravedni nasrtaj. Čitava tri stoljeća oni su ponavljali te nebratske nasrtaje, kad im se god pružila prilika izglednija za uspjeh. U samom fojničkom arkivu ima 50 fermana, koji se odnose na ove nemile sporove. A svaki je ovaj ferman stajao grdnih novaca, osobito kad se uzme u obzir prednost i zaštita, koju su uživali pravoslavni vladike kod turske vlasti.« Iz ovih nekoliko riječi razabire se, kako naši franjevci moradoše uz nemile napadaje s nekršćanske strane podnositi u isto vrijeme i od krštene braće. To svakako boli više, kad, na veselje nekrsta, »udari krst na krst«; kad pomoću samoga nekrsta napakosti vjeri, koja vjeruje u istoga Krista s njom.

Borba na život i smrt, koju su morali preko 400 godina voditi hrvatski franjevci s Turčinom za očuvanje vjere Isusove i za svoj opstanak tolika je, da je možemo nazvati divovskom. Kad čovjek čita ili sluša samo neke događaje iz te ogorčene borbe, nameće mu se od sebe pitanje: šta je ovim slabim i siromašnim redovnicima davalo snage da izdrže tu silnu borbu? I ne nalazi drugog odgovora do li taj: da ih je nadahnjivao duh Boga, koji ulijeva snagu, jača volju, raspaljuje revnost za Božje stvari. Oni su bili samo oružje Božjega duha. Da se čitaoci uvjere o težini tih progona, evo samo po koja crtica iz spomenute pučke povijesti: Godine 1663. nekoliko neobuzdanih Turaka ubi na vjeri ramskog gvardijana fra Bernardina Galijaša. Za bečkoga rata zbodoše gvardijana u Gradovrhu, a župnika fra Luku živa ispekoše. U isto vrijeme posjekoše u Modriču vikara; a u Sarajevu oba kapelana izdahnuše pod turskim udarcima. Godine 1688. gvardijana u Šarengradu živa sadrše na mjehove, vikara mu nabiše na kolac, a svu ostalu braću samostana na komade sasjekoše. Dne 5. lipnja 1693. bi pogubljen u Šamcu fra Nikola Olovčanin i fra Grgo Jakšić. Dvije godine kasnije smakoše Turci u Rači fra Lovru Tuzlaka. U jednom izvještaju biskupa Dragičevića sv. Stolici navodi se: kako su turski zlotvori upregnuli dvojicu fratara u jaram, da im oru. Sličnih nemilih obračunavanja na franjevcima puno je ondašnje stoljetno doba. Svi domaći ljetopisi navode silu potresnih primjera, kako su pojedini franjevci, pa i isti njihovi biskupi, čamili po tamnicama, kako su udarcima, gla-

dom i žeđu bili paćeni, koliko straha i bola su podnosili, kako su po šumama i špiljama sakriveni stanovali, kako su službu vjersku svome stadu obavljali uz velike pogibelji.

Unatoč carske riječi, koju je osvojitelj Bosne sultan Mehmed II. zadao fra Anđelu Zvjezdoviću u temeljnom fermanu Ahdnami: da neće dirati u vjeru katolika, slabo su tu carsku riječ poštivali turski upravitelji Bosne, a još slabije privatnici Turci. Oni su toliko puta i na toliko mjesta kušali silom poturčiti kršćane. Neću reći, da se nije našao po koji slabić, koji je radi sačuvanja imetka ili glave ostavio vjeru Isusovu, ali je velika većina kršćana junački odolijevala svim nasrtajima na svoju vjeru, te su mnogi samim prolićem krvi zasvjedočili svoju odanost svetom krstu. Dakako, da su i u ovoj nesreći glavnu vatru morali snositi ubogi franjevci, braneći svoje ovce od onih, koji su im htjeli oteti život duše. Zabilježena su imena mnogih franjevačkih mučenika, koji su u ovoj obrani vjere i vjernika izgubili glave.

Turska uprava bila je na časove neuređena, bespravna. Gospodujući živalj mogao je nekažnjeno raditi štogod hoće s kršćanima i njihovim svećenicima, koje prozvaše za ruglo »rajom« — robljem. Mogli su pljačkati, otimati, paliti, ništiti rajino imanje i krovove. Dosta je spomenuti, da za nekoliko mjeseci Turci spališe i porušiše 30 franjevačkih samostana u bosanskoj provinciji. Kolike otimačine, globe, ucjene moradoše franjevci podnijeti za turskoga gospodarenja! Koliko je franjevačke krvi proliveno! Nu da nije bilo njihove mučeničke krvi, ne bi danas bilo u ovim zemljama domaćeg kršćanstva.

U nizu spomenutih raznovrsnih globa bila je najteža za franjevce ona, koja je bila redovita, a zvala se »džulus«. Nju su zaveli Turci 1672., a plaćali su je franjevci kao tobožnju pristojbu što smiju držati svome narodu nedjeljnu pučku misu. Ovaj krvavi porez moradoše svake godine osobno nositi bosanskome veziru tri gvardijana: sutješki, fojnički i kreševski. A sastojao se od velike svote novaca i raznih darova u naravi. Nekada je taj nemilosrdni danak iznosio za pojedini samostan po 1000 talira godišnje.

Ništa lakši nije bio drugi porez, zvan »arač«, koji morade plaćati svaka kršćanska muška glava od 16 do 60 godine života. Plaćala se po 2 zlatna dukata na glavu. To su morali plaćati i fratri, šta više isti biskupi. Ove su poreze Turci cijedili do zadnje kapi od siromašne raje i njihovih pastira. Mada su franjevci plaćali tolike poreze i globe, ipak nijesu mogli s mirom obavljati službu Božju ili držati bogomolje. Osim tri samostanske crkve, te one sv. Ive u Podmilačju i sv. Mihovila u Varešu, Turci su ostale gotovo sve oborili, a druge nijedne uopće nijesu dozvolili podignuti. Zato su onda franjevci držali nedjeljom sv. misu po šumama, po zabitnim grobljima, pod vedrim nebom, izloženi svima nepogodama vremena, gdje ih je ozgor močilo ili žeglo, ozdol mrzlo i peklo. Po kršćanskim kućama ili stajama dijelili su vjernicima sakramente

ispovijedi i pričesti. Sami oni često bez kuće i krova potucali su se po ubogim kućicama svojih kršćana, krijući se u narodnom odijelu od svojih progonitelja pod lažnim imenom »ujaka«: da ih ne bi Turci prepoznali kad su se među narodom nalazili, nazivao ih je narod »ujacima«, kao da su članovi dotične obitelji; to ime bosanskim franjevcima ostade do dana današnjega.

Mnogo je čemera zadavalo hrvatskim franjevcima pod turskom vlašću i to, što su se Turci miješali u katoličke čisto vjerske čine: u održavanju mise, smetajući je i prekidajući, u dizanje groblja i križeva, u dijeljenje sakramenata, osobito sakramenta ženidbe. Nebrojeno se puta događalo, da su turski kadije vjenčavali kršćane. Uzalud su franjevci prosvjedovali, dobavljali skupe fermane iz Carigrada proti ovakovom rušenju kršćanskoga braka.

Kako je bilo gorko življenje jednoga svećenika u ovakovim prilikama, svatko uviđa. A da je on ipak izdržao na bojištu kroz stotine godina, izdržao neslomljen, može se pripisati, osim posebnoj Božjoj pomoći, žarkoj ljubavi svećenika za svoj patnički narod, za Kristovu dragu vjeru. Pripominjemo, da su franjevci uz svoju duhovnu službu morali kao jedini školovani ljudi biti svome narodu i u svjetovnim stvarima vođe, savjetnici, učitelji, liječnici, posrednici, branitelji; bili su predvodnici i u oslobađanju zarobljene domovine. Ta, kome nisu poznata vjekovna oslobodilačka nastojanja hrvatskih franjevaca, da izbave svoj potlačeni narod iz turskoga ropstva? Tako fra Grgo Maslović god. 1593. prvi razvija barjak oslobođenja ispod Turaka. Franjevac fra Pave Vučković sa devet drugih franjevaca i malenom četom kršćana uništi veliku tursku vojsku pod Gospinim Sinjem i tim očisti Dalmaciju od Turaka. Eno Junačina fra Luka Ibrišimović pripasuje o franjevački pojas sablju i predvodi kršćansku vojsku, koja izgoni Turke iz Slavonije. Sveti fiskup fra Augustin Miletić pokreće diplomatsku akciju za oslobođenje svoje potlačene domovine. Pri svršetku turskog vladanja podižu se ustanci, a među ustaše (eškije) stupaju i neki fratri, da bi i oni doprinijeli konačnom oslobođenju.

Sva, tek po imenu spomenuta, djela i žrtve prijašnjih franjevaca za duhovnu i vremenitu dobrobit hrvatskog katoličkog puka ne smiju dakako njihovim današnjim potomcima biti izlikom za »zasluženo« odmaranje, nego naprotiv poticalom, da proslijede časnim tragom požrtvovnih pređa, te nastave novim putevima u novim prilikama rad za svoj hrvatski narod.

A ovo što spomenusmo o patnjama hrvatskog katoličkog življa i njegovog svećenstva u prošlosti nije učinjeno stoga da optužujemo, raspirujemo strasti i sijemo mržnju — neka je to daleko od naše nakane! — nego da odamo zasluženo priznanje onim junačkim našim pređima i da pokažemo sadanjim i budućim pokoljenima: kako hrvatski narod i u najtežim okolnostima može izdržati, kada to želi i kada je Bog s njim! Potpuno odgovara duhu i tradicijama

franjevačkog reda usrdna želja, koju ovdje izrazujemo: da nam povijest i u ovom bude učiteljica, pa da ono što u prošlosti osuđujemo u sadašnjosti i budućnosti ispravimo!

5. PADANJE I DIZANJE HRVATSKIH FRANJEVACA.

Iza nekadašnjeg cvjetanja franjevačkog reda u hrvatskim zemljama, gdje je bilo daleko preko stotine velikih samostana, preko dvije hiljade redovnika, nastupilo je jedno vrijeme njegovo porazno opadanje i smanjenje. Glavni uzrok tome brojčanom nazadovanju reda bile su izvanjske okolnosti, osobito učestali turski progoni i ukidanje redova po liberalnom caru Josipu II. Onaj prvi bič udario je i oborio franjevce koji življahu pod turskom vlašću, a drugi bič stiže one, koji su bili podanici austrijskog cara — i jedni i drugi u hrvatskim pokrajinama.

U tolikim mjestima Like, Herceg-Bosne, zagorske Dalmacije, Slavonije nekada su postojala čuvena franjevačka naselja, a danas su tamo garišta, jer je osmanlijska vlast sa zemljom sravnila samostane. Zabilježeno je u ljetopisima bosanske provincije, da su Turci u samoj Bosni spalili i porušili za kratko vrijeme 32 franjevačka samostana. Dovoljno svjedoči o toj izgibiji franjevačkih samostana činjenica, da su cijeloj Bosni i Hercegovini ostala samo tri samostana: u Sutjeskoj, Fojnici, Kreševu, koji su kroz nekoliko stoljeća bili jedina kula kršćanske obrane i straže. Istu sudbinu doživješe franjevački samostani po ostalim hrvatskim pokrajinama, kamo je dospjela turska noga. Gdje nekoć bijahu središta i najživlja žarišta franjevačkog reda kod nas, tu danas nema ni kamena na kamenu. Navodim neka važnija mjesta, gdje su opstojali franjevački samostani, a koje su Turci uništili. Te samostane imala su ova mjesta: Bihać, Krupa, Krbava, Gradiška u zapadnim dijelovima. U istočnoj Bosni: Srebrenica, Olovo, Zvornik, Gradovrh, Tuzla, Modrič. U Hercegovini: Konjic, Duvno, Ljubuški. U Slavoniji: Velika, Djakovo. U ovom brojenju nijesam navodio ona naša veća mjesta, u kojima su također bili porušeni samostani, ali ih je franjevačko potomstvo nanovo podiglo, te danas obnovljeni vrše svetu misiju u službi Boga i naroda. Isto propuštam navoditi one hrvatske samostane, koje je Josip II. bio ukinuo, ali su kasnije obnovljeni. Ima izgleda, da će se nanovo podići još neka bivša franjevačka prebivališta, te će sinovi sv. Franje u njima oživjeti časnu povijest svoga reda i provincije. Pri iskazu uništenih franjevačkih kuća za onih ljutih progona ne možemo ni približno označiti broj onih hrvatskih franjevaca, koji su kroz ta vremena zajedno stradali i uništeni bilo mučeničkom smrću, bilo izgonom, bilo nužnim iseljenjem uz svoj

bježeći narod, bilo sekularizacijom. Sve ovo može se izraziti ukratko: njihov broj bio je spao na zadnje.

Kad su jenjavale ili prestajale spomenute neprilike manastiri su počeli opet oživljavati: novi se njihovi krovovi dizati, članstvo se pomnožavati. Uslijed povoljnih prilika s nadolaskom potpune slobode, franjevački samostani stali su opet nicati: ili su obnovljeni u staroj postojbini, ili sagrađeni posve novi gdje ih nije nikada bilo, a današnje ih vrijeme iziskuje. Isto se tako množi broj franjevačkih zvanja među hrvatskom omladinom, što najrječitije potvrđuje broj kandidata reda u dječačkim franjevačkim sjemeništima, kojih je lanjske godine bilo 580 u svih pet provincija, koliko ih danas imade u Jugoslaviji. Ponovno dizanje franjevačkog reda kod nas osobito se opaža iza reformacije cijeloga reda, što je 1897. provede papa Leon XIII. Od te reformacije i ujedinjenja svih ogranaka Franjinog I. reda on se nanovo pomladio po cijelom svijetu, pa i kod nas. Otada su novi sokovi zastrujili u njegovim žilama, zavladao bujniji život koliko unutra toliko izvana, veća i svestranija djelatnost, a — kako je rečeno — naglo se množe franjevačke kuće i članovi. Njihov broj po popisu iz prošle godine stoji u pet hrvatskih franjevačkih provincija ovako:

Samostana 70,
redovničkih kuća (gostinjci i župske kuće) 214,
svećenika 736,
klerika s novacima 291,
braće laika 133,
ukupno 1160 hrvatskih franjevaca.

Gornje brojke potvrđuju, da je od crkvenih redova franjevački daleko najsnažniji među hrvatskim narodom. Time zaslužuje ime »narodnoga« reda.

6. DUHOVNI DOPRINOS FRANJEVACA HRVATSKOM NARODU.

Red sv. Franje po svojim izabranijim sinovima stekao je obilno duhovnoga blaga i otkrio novih tekovina u životu Crkve, kojih dionikom mogu sada biti svi kršćani. Pod ovim duhovnim blagom razumijemo neke ustanove reda i neke pobožnosti, koje su nikle u franjevačkom redu, a danas su svojina cijele katoličke Crkve. Ovo duhovno blago prenijeli su franjevci i među hrvatski katolički narod, te se on njima blagotvorno koristi i obogaćuje. Neću ovdje spominjati franjevačke redovničke crkve, koje su redovito vrlo posjećene, jer u njima, radi brojnosti svećenika, u svako doba mogu vjernici slušati mise, slušati propovjedi, primati često ispovijed i pričest, prisustvovati raznim pobožnostima itd. Radije ću

se zadržati na duhovnom blagu, na onim vjerskim ustanovama i pobožnostima, koje potekoše od franjevaca, kao i na onim duhovnim velikanima, koje su franjevci odgojili hrvatskom narodu.

Treći red sv. Franje. On je najveća u Crkvi nabožna zadruga za svjetovne osobe, koje hoće da žive duhovnijim životom. Treći red osnovao je po Božjem nadahnuću sam sv. Franjo. Toliko ljudi, željnih savršenosti izvan samostana, hrlili su u Treći red, te nije bilo kršćanske kuće bez kojega člana ovoga reda. U njega su stupale i najveće glave: pape, vladari, učenjaci, književnici, da preko njega osiguraju svoje duševno spasenje. Treći red sv. Franje uveden je među hrvatske katolike dolaskom franjevaca u našu zemlju. On se širio i danas širi osobito u onim krajevima, gdje franjevci imaju svoje samostane i župe; a imade ga i u mjestima gdje drugi svećenici vode duhovnu pastvu. Danas je najrašireniji Treći red od hrvatskih pokrajina u Hercegovini, zatim u Hrvatskoj. Računa se, da sada broj Trećoredaca pod vodstvom svih ogranaka franjevačkoga reda iznosi kod nas blizu 100.000 članova, što predstavlja odličnu vojsku Kristovih bojovnika. Ovi osim opće kršćanske pobožnosti šire i podržavaju među Hrvatima duh i kult sv. Franje, koji je najpotpunija slika raspetoga Krista, i skladnost življenja s evanđeljem.

Put križa jest najganutljivija i kršćanskome srcu najdraža pobožnost, jer se u njoj štuje Muka Sina Božjega za čovječanstvo podnešena. I ova pobožnost vuče žile od sv. Franje, koji je toliko štovao Muku Isusovu, da je zavrijedio sam dobiti na svoje pokorničko tijelo svete rane poput raspetoga Spasitelja. Već rano počeše u franjevačkom redu iskazivati štovanje ovoj presv. Muci u obliku križnoga puta, kojim je Božanski Mučenik stupao od mjesta osuđenja do mjesta raspeća na Kalvariji. Tu pobožnost mogli su kao nitko drugi provoditi baš franjevci na istim svetim mjestima Isusove Muke, jer je Crkva njima povjerila na čuvanje ona najsvetija mjesta u sv. Zemlji. Iz Jeruzalema su franjevci prenijeli pobožnost križnog puta po cijelom kršćanstvu, te danas jedva ima katolička crkva bez postaja križnoga puta. Nju su dakle donijeli franjevci i nama. Da je ta pobožnost njihovog porijekla, priznaje im Crkva time, što je samo njima dala pravo podizati i blagosivljati po svima crkvama postaje križnoga puta, skopčano s crkvenim oprostima. Najveći širitelj ove pobožnosti jest veliki franjevački propovjednik sv. Leonardo, koji je u samome Coloseumu (bivšem poganskom kazalištu) bio podigao postaje križnoga puta i obavljao s nebrojenim rimskim pučanstvom ovu nježnu pobožnost.

Božićna štalica. Malo koja i seoska crkvica da će biti bez Isusovih jaslica ili štalice, koja Božićnim blagdanima, pored dubokog značenja, daje posebnu toplinu i dražest. Božićne jaslice prvi je zaveo sam sv. Franjo, koji jednoga Božića napravi u šumici Grećo jaslice i u njih položi kip Božanskoga Djetešca, da što življe

i zornije predstavi ljudima nedohitnu ljubav Boga za nas rođenoga. Želju svoga duhovnoga oca franjevci su preuzeli i dalje širili, te se danas osobito u njihovim crkvama dižu najvjernije oponašane štalice Betlehemske štale. U Rimu u glasovitoj franjevačkoj crkvi Araćeli — gdje leži pokopana blažena bosanska kraljica Katarina — nalazi se čuveni kipić Božanskoga Djetešca, zvani »Bambino«, pred kojim se o Božiću izvode najnježnije dječinje priredbe u čast rođenome Bogu. Kod nas će biti najljepša i najveća Božićna štalica kod franjevaca u Zagrebu.

Štovanje Imena Isusova također u korjenu potječe od serafinskog oca. On je gojio toliko štovanja prema ovome najsvetijem Imenu, da bi se, po kazivanju savremenika, oblizivao od slasti, kad bi izgovorio ime Isus. Naredio je svojim duhovnim sinovima neka dižu sa zemlje sve ispisane papire, da ne bi pogazili slučajno na njima napisano ovo sveto Ime. Tako duboko osjećanje prema Imenu Isusovu nastavili su nositi franjevci, i to ne samo kod sebe nego i kod drugih širiti. Osobiti apostol slave Imena božanskoga bijaše sv. Bernardin Sijenski, koji je molio ljude, da na vrata svojih kuća stave naštampano Ime Isusovo. Sv. Ivan Kapistranski dao je navesti, kad je vodio križarski rat protiv Turcima pod Beogradom, na barjak Ime Isusovo. Franjevci su isposlovali od sv. Stolice, da se slavi blagdan Imena Isusova. Njima se ima pripisati uvođenje danas općega kršćanskog pozdrava: Hvaljen Isus!, koji je pozdrav Crkva i primila i oprostom nadarila.

Štovanje Bezgriješnog Začeća Marijina. Već u prvim danima franjevačkog reda štuje se posebnim vanjskim načinom Majka Božja. Uvodi se zvonjenje na pozdrav anđelov, uvodi se svetkovanje subote kao Gospina dana, čitaju se zavjetne mise u čast prebl. Djevice, štuju se radosti Marijine po franjevačkoj krunici itd. Sve spomenute izražaje svojega čašćenja Majke Božje prenose franjevci i među pravovjerni puk. Veliko otajstvo Bezgriješnoga Začeća Marijina kao da je posebnim načinom svojina franjevačkoga reda. Od vremena najvećega franjevačkog učenjaka bl. Ivana Duns Skota franjevci su neumorno radili za tu najodličniju Marijinu povlasticu do vremena, kad je nepogrješiva Crkva god. 1854. proglasila ovu nauku člankom vjere. A davno prije toga uzeo je franjevački red sebi za vrhovnu zaštitnicu Bezgrješnu Djevicu Mariju. Dakle s najvećom odlikom Djevice Marije — njezinim Bezgrješnim Začećem, koje se osobito štuje i među hrvatskim narodom, upoznali su ga velikim dijelom franjevci.

Štovanje sv. Ante. Ono je danas poplavilo svijet ne samo katolički, nego dosta i inovjerni. Dok bude ljudskih nevolja i potreba na zemlji, bit će najtraženiji pomoćnik u njima sv. Anto. Njega je red franjevački odgojio, njega kao sveca svijetu dao. On je svojom simpatičnom pojavom s Djetetom Isusom u jednoj, s komadom kruha u drugoj ruci, najrječitiji simbol snage i potrebe nebeske pomoći ljudstvu. To su ljudi iskusili, zato bez broja hrle

ovome Božjemu milostinjaru-pomoćniku. Koliko bi svetački cvijetnjak bio prazniji i slabije posjećeniji, da u njemu nema jednoga sv. Ante! I da je samo njega dao franjevački red svijetu, mnogo je dao. Toliku je po njemu suzu osušio, bijedu ublažio. Kult sv. Ante šire kod nas njegova braća štampom (Glasnik, Kalendar, molitvenik Svečev), društvima (Omladina sv. Ante, Zadruga sv. Ante), pobožnostima (utorci, krunica, Kruh sv. Ante, kipovi, slike, spomenici Padovanskom svecu itd.).

Još imade pobožnosti, koje potekoše iz franjevačkog reda, te ih je on, zajedno s drugima, prenio među hrvatske katolike, kao što su poštovanje presv. Olt. Sakramenta, presv. Srca Isusova, sv. Josipa itd.

Osim onih svagdanjih bogoštovnih djela, koja po svojim propisima neprekidno obavljaju Franjini sinovi, a dionik njih jest sav hrvatski narod; osim duhovne službe, koju od prvih dana svoga dolaska do danas čine svome narodu hrvatski franjevci, ima još jedan posebni plod, kojim bujno urodi franjevačko stablo kod nas. To je plod svetosti, kojim su se istakli brojni hrvatski franjevci na vječnu sreću sebi, a na diku i duhovnu korist svemu našemu narodu.

Ne govori se ovdje o redovitoj svetosti, kojom bi morao po svrsi svoga reda sjati svaki franjevački redovnik, nego o onoj vanrednoj, kojom su se uzdigli nad ostale neki franjevački pojedinci u ovim krajevima. Uzdigli bilo osobitom pobožnošću, pokorom, revnošću za slavu Boga i spas duša; bilo da su prolivenom mučeničkom krvlju proslavili Krista i njegovu pravu vjeru. Navesti ćemo imena samo nekojih od ovih narodnih svetaca iz franjevačkoga reda, koji su poznatiji i istaknutiji, dočim su jedinome Bogu poznati oni nebrojeni franjevački bogougodnici kod nas koji se kao neznani junaci kriju u knjizi života. Neki od ovih poznatih jesu crkveno priznati i proglašeni za Božje sluge kao »blaženi« ili »časni«. Oni su potvrda, da i hrvatski narod ima svojih narodnih svetaca. Evo kratkoga životopisa nekih od tih sluga Božjih hrvatske krvi i franjevačkog reda.

Bl. Nikola Tavilić je i starinom i glasom prvak među javno poznatim franjevačkim svetiteljima iz hrvatske nam domovine. Kaže mu ime, da je naš koljenović. Rođen je u hrvatskom Šibeniku od plemićke obitelji Tavilića pred kojih 600 godina. Postavši mlad franjevcem, živio je više godina u primorskom samostanu Bribiru, sagrađenom od hrvatskih velikaša Frankopana, gdje je provodio dane u molitvi i nauci. Kasnije priđe u hrvatsku Bosnu i tamo djeluje punih 12 godina obraćajući žarkim propovijedanjem i apostolskom neumornošću krivovjerce bogomile na pravu Isusovu vjeru. Zatim ode u Spasiteljevu domovinu Palestinu, da počasti ona mjesta, koja su posvećena životom i smrću Isusovom. Goreći vatrom za slavu Isusa, upusti se s dvojicom drugova u javnu vjersku raspravu s tamošnjim muslimanima, radi čega je poginuo mučeničkom smrću: neprijatelji krsta odsjekoše mu glavu, a tijelo baciše u vatru, koja ga kroz tri dana gorenja nije mogla spaliti. Zakopaše ga potajno na nepoznatome mjestu, da ne bi od kršćana bio štovan kao sveti mučenik.

Glas o junačkoj smrti Hrvata Tavilića brzo dopre u njegovu domovinu, gdje ga odmah počeše slaviti kao sveca-mučenika. To je čašćenje Bog pojačao, jer je učinio mnoga čudesa po njegovom zagovoru. Crkva proglasi Tavilića blaženim za franjevački red i njegovu rodnu biskupiju, a kasnije to proteže na sve hrvatske zemlje. Sada se može pouzdano očekivati, da će ga ona podići na najviši stepen čašćenja s naslovom sveca, i to za cijeli katolički svijet. Kad se u ovom ispuni želja hrvatskoga naroda, Tavilić će biti prvi kanonizirani hrvatski svetac i kao takav osobiti zagovornik svoga hrvatskoga naroda na nebu.

Bl. Andjeo Zvjezdović. Sin plemića bosanskih. Rođen prvom polovicom 15. stoljeća blizu današnjega Sarajeva u Vrhbosni, gdje su nekada stolovali bosanski biskupi. Stari povjesničari tvrde, da se Zvjezdović rodio kao pravoslavac; ali novija povijest toga ne može usvojiti, jer onda nije nikako bilo pravoslavnih u onome dijelu Bosne. Radije pristajemo uz mišljenje, da je Zvjezdović pripadao bogomilskoj sljedbi poput ostaloga bosanskog plemstva. Zanesen propovijedanjem sv. Jakova Markijskoga — tada nadzornika bosanskih franjevaca — Zvjezdović prigrli katoličku vjeru; a ubrzo po tom stupi u red sv. Franje. Naobražen i revan za slavu Božju dade se kasnije i sam na propovijedanje prave nauke Kristove. Vatrenom i uvjerljivom besjedom obratio je mnoge bogomile, među njima svoje vlastite roditelje. Zvjezdović je provodio vrlo pokornički život u franjevačkom samostanu u Fojnici. Izabraše ga braća za »kustosa bosanske kustodije« (današnje srednje Bosne), jer se prostrana bosanska franjevačka vikarija dijelila na osam raznoimenih kustodija.

Zvjezdović je bio vodeća katolička ličnost za doba pada Bosne pod Turčina god. 1463. Tada on pokaza ljubav za svoju grudu i kršćanski narod stupivši neustrašivo pred osvojitelja Bosne, sultana Fathi Mehmeda. S obrazloženjem zatraži slobodu vjere i ličnu slobodu za potlačene kršćane i njihove pastire franjevce. Silni osvajač, svladan svetačkom pojavom Zvjezdovića i snagom njegovih riječi, dade našem blaženiku carsko pismo, ferman, zvan »Ahdname«, kojim se dozvoljava preostalim bosanskim kršćanima, da žive slobodno po svojoj vjeri. Dakle opstanak kršćanstva danas u Bosni ima se velikim dijelom zahvaliti bl. Zvjezdoviću.

Zabilježeno je u starim ljetopisima, da je on svetački umro god. 1498. u Fojnici, gdje je i pokopan. Na njegovu grobu Bog je činio više čudesa na nesretnicima opsjednutim i goropadnim. Iza 150 godina po smrti našlo se Zvjezdovića tijelo u grobu neraspadnuto i mirisavo. Tek kad je godine 1664. izgorjela crkva u njoj

je izgorjelo i blaženikovo tijelo, a ostale samo kosti, koje se sada čuvaju pohranjene u mjesnoj franjevačkoj crkvi.

Pobožni svijet, koji je osjetio pomoć svoga nebeskoga domorodca i sada pada na koljena pred njegovim časnim relikvijama i preporučuje se dalje njegovu zagovoru. Obradovat će svakoga vijest, da se u najnovije vrijeme počela u Rimu spremati akcija za kanonizaciju ovoga bosansko-hrvatskog blaženika, kako bi se mogao štovati na oltarima od cijeloga njegova hrvatskog katoličkog naroda.

Mučenici Visočki. Još za bosanskih kraljeva porušiše iz vjerske mržnje krivovjerci bogomili franjevački samostan u Visokom, a petoricu franjevaca u njemu poubijaše. Imena ovih mučenika nijesu nam poznata, ali ih je Bog proslavio, jer su katolici za mnogo godina viđali goreće svijeće na garištu samostana i mučilištu ovih vjerskih junaka. Oni se štuju u franjevačkom redu kao blaženi.

Mučenici Ramski. Godine 1557. napadoše bijesni Turci na franjevački samostan u Rami, zapališe ga, a šestoricu samostanaca pogubiše radi vjere. Imena petorice ovih mučenika ostala su nam zabilježena, a ti su: fra Leo iz Vrljike, fra Luka iz Brotnja, fra Marko iz Tihaljine, fra Petar iz Rame, fra Luka iz Duvna; ime šestoga blaženika je nepoznato. Dragi je Bog činio vanredne znakove na njihovim grobovima, kojih je mjesto i sada označeno.

Časni fra Šimun Filipović. Spada među mlađe naše narodne svece, jer je umro 1802. Stoga nam je potanje poznato njegovo življenje. Rodio se u Seoni blizu današnje Gračanice. Obukavši franjevačko odijelo u Sutjeskoj, poslan je na više nauke u Slavoniju i Italiju. Pošto je postao svećenikom, provede preko 20 godina u domovini, baveći se ili po župama duhovnom pastvom ili samostanskim životom, dok nije napokon 1871. imenovan misijonarom za cijelu bosansku Posavinu, koji je apostolski posao vršio velikom gorljivošću srca, a na osobitu korist mnogih duša. U fra Šimunu probudi se želja, da savršenije služi Bogu, zato zamoli vrhovnoga starješinu reda, da mu dozvoli povući se u neki strožiji samostan (ritir) Italije, gdje bi provodio posve pokorničko življenje. Molba mu bi uslišana i on ode u samostan Ripastransone, u kojemu je proveo do smrti oko 20 godina u najvećoj pobožnosti i pokori. Posteći, tijelo bičujući, mnogo bdijući, trajno šuteći, gotovo neprestano moleći, zavrijedio je, da mu se više puta za života ukazala Majka Božja i s njime razgovarala. Kada je svetački umro, pohrli silni narod do njegova odra da mu iskaže kao svecu čast i da uzme kakove moći od njegova tijela. Dobri Bog već je onda pokazao višestruka čudesna znamenja na ovome svom sluzi. On se štuje u franjevačkom redu kao ugodnik Božji s nazivom »časni«. Bio se je počeo u novije vrijeme, god. 1889., crkveni proces za Filipovića beatifikaciju (proglašenje blaženim), no to je negdje zastalo. Svi živo želimo, da bi se nastavio i kraju priveo taj proces, jer smo

sigurni, da bi on iznio Filipovića na oltare, što će biti od velike koristi po hrvatske katolike.

Bl. Petar Zlojutrić iz Tuzle. Živeći veoma sveto preminu u Zvorniku. Tijelo mu, koje bi pokopano u samostanskoj crkvi, ostalo je cijelo, dok god je počivalo na tom svetome mjestu. Povrh toga Bog milostivi proslavi slugu svoga poslije smrti raznim čudesima, radi kojih je svijet još više hrlio na njegov grob. Kad su Turci god. 1533. navalili na zvornički samostan i zapalili ga zajedno s crkvom, raskalašena muslimanska mlađarija iskopaše blaženikovo tijelo i noževima isprobadaše. Bogati kršćanin Pavao Saić uze po noći časno tijelo i kradomice ga prenese u Tuzlu. Pošto je kasnije ovaj kršćanski vlastelin sagradio o svome trošku franjevcima novi samostan u Gradovrhu, ovamo donese i ukopa tijelo fra Petrovo. Godine 1688. Turci razrušiše i ovaj samostan, pa su tada po svoj prilici zatrpali pod ruševinama i ove svetačke ostatke.

Fra Petar Bošnjak, kako nosi ime u zapisnicima bosanske provincije. On je umro 1692. u Oršavi kao turski sužanj. I prije bijaše uzorom neugasive revnosti za spas duša; a ova mu krjepost još više zasja, kad je pod konac života ležao u turskoj tamnici. Kad su ono Turci oteli od kršćana grad Oršavu, pobacaše u tamnice mnoge kršćane i s njima njihova duhovnog pastira fra Petra. Toliki od bijednih tamničara pomriješe u mukama; a za vječnost ih je spremao njihov supatnik fra Petar. Sve je utamničene kršćane hrabrio da ustraju u vjeri i patnji. Kako je on i prije bio čuven sa svetog življenja, svi su sužnjevi željli, da im on sprema i preporuči dušu za smrt. Tu svetu službu vršio je neumorno do svojega zadnjeg časa. I sam, satrven patnjom i gladom, umre u tamnici. Razumije se, da je smrt fra Petrova silno ražalostila preostale uznike, jer su s njim izgubili tješitelja i pastira; ali se brzo i razveseliše, kad na njemu ugledaše nebeske znakove. Siđe naime ozgor goreća svijeća i ustavi se na pokojnikovim prsima. Tri je dana gorila i dogorijevala. Pošto je ovo Božje čudo još više utvrdilo u svetoj vjeri kršćane, dapače i neke muhamedance privuklo u vjeru Isusovu, zapovijedi razjareni turski paša, da se mučenikovo sveto tijelo zajedno sa svijećom baci u Dunav.

Ovim je površno opisano ono nekoliko naših glavnih svetačkih likova iz franjevačkoga reda. Broj onih drugih, koji ili u samostanskoj tišini svetački proživješe dane, ili onih, koji su raznovrsnom mučeničkom smrću proslavili Krista, jest neograničen. Ljetopisac Santovski, koji je opisivao poznate ove franjevačke junake, ovako završuje taj opis: »Broj mučenika u Bosni i Hercegovini tako je velik, da bi nam trebao zapisnik Boga, ako bi htjeli doznati imena sviju.«

Eto tako je franjevački red kod nas mnoge poznate i nepoznate hrvatske svece odgojio i svome narodu poklonio, da mu budu uzorom na zemlji, obranom na nebu.

Napomenuti je, da se sve gore spominjane čudesne znakove na opisanim Božjim ugodnicima ima vjerovati ljudskim vjerovanjem, ukoliko po odluci pape Urbana VIII. o njima nije Crkva izrekla svoga suda.

7. KNJIŽEVNI RAD HRVATSKIH FRANJEVACA

Naš pregled djelatnosti hrvatskih franjevaca ne bi bio nikako potpun, ako se ne bi obazrijeli i na njihov književni rad, star nekoliko vjekova. Nijedna povijest hrvatske književnosti neće nikada smjeti mimoići nesumnjive zasluge hrvatskih franjevaca na tom području. Bilo bi pogrešno pri ocjeni toga rada držati se nekih evropskih kriterija, ne obazirući se na posebne, izuzetne prilike, u kojima je kroz prošlost živio hrvatski narod — jer je svaka pojava nužno povezana s cjelokupnim zbivanjem one sredine i vremena u kojem nastaje. Pri ocjeni vrijednosti i veličine franjevačkog doprinosa hrvatskoj književnosti treba imati pred očima naročito tri činjenice: 1) Franjevci su kod nas često bili pioniri, prvoborci hrvatske knjige, morali su krčiti puteve budućim naraštajima, a to je uvijek najteži posao; 2) Franjevci su u nekim hrvatskim krajevima, nekada i kroz dugo vrijeme, bili jedini radnici na polju stvaranja hrvatske katoličke knjige (na pr. u Bosni i Hercegovini) i s toga stanovišta njihova inače skromna djela imaju apsolutnu vrijednost; 3. Književna djela hrvatskih franjevaca, pisana u onom duhu i obliku, koji je narodu najbliži, narod je primao s neviđenim oduševljenjem i ljubavlju, i neka od njih usvojio, kao svoja vlastita, davši im time najbolje priznanje i ocjenu.

U ranijem odsjeku hrvatske književnosti (do ilirskog pokreta) rad hrvatskih franjevaca na književnom polju ima pretežno duhovno i poučno obilježje. Kad je trebalo bodriti narodnu dušu, da ne klone u progonstvu i da ustraje u borbi za svoja prava, franjevci su i tu prvi priskočili u pomoć. Ukratko, sve narodne potrebe našle su blagovremeno u njima svoje najvjernije tumače.

Duši našega naroda više godi pjesma nego čitanje, njegovom osjetljivom srcu više odgovara nježni i čuvstveni stih, nego tvrdi redci u prozi. Stoga je puk volio i više tražio svaku narodnu pjesmaricu, bila ona duhovnoga, bila svjetovnog sadržaja. Tu je razlog, zašto franjevci, (koji su pred očima imali prvenstveno svoj puk), pišu tako često u stihovima, nekad i oni, za koje se odmah vidi, da nijesu imali posebnog pjesničkog dara. Vrlo često se također u istoj knjizi susreću zajedno stihovi i proza, što je naročito doprinosilo, da se pojedine stvari prije zavole, lakše zapamte i duže zadrže.

Jezik hrvatskih franjevaca-pisaca je »horvacki«, »slovinski«, »ilirski« (t. j. hrvatski), izuzev znanstvenih djela na latinskom i talijanskom. Pismo je latinica, osim kod nekoliko najstarijih franjevaca-književnika iz Bosne, koji su pisali bosanskim pismom, zvanim »bosančica«. Tada je naš hrvatski narod u Bosni poznavao to narodno pismo.

Kao i drugdje, i ovdje nam je prostor ograničen, pa se moramo zadovoljiti samo najznačajnijim imenima u nepreglednom nizu hrvatskih franjevaca-pisaca. Svrha ovih redaka i nije, uostalom, ništa drugo, nego ukazati na gole činjenice, koje će svaki dobronamjerni čovjek znati zasluženo ocijeniti. I kod ovih pisaca morat ćemo se zadovoljiti s tim, da navedemo samo ona poznatija djela, koja su pisana isključivo za narod, ili inače imaju na neki način općenarodnu vrijednost, puštajući po strani znanstvena djela i rasprave (uglavnom teološke), kojih također ima zamjeran broj.

Franjevačka narodna književnost počima u Bosni početkom 17. stoljeća, a otac joj je Fra Mato Divković (1563—1631), iz Jelašaka kod Vareša. Pisao je bosančicom, i sam je u Mlecima god. 1611. salijevao slova za svoje knjige. Napisao je: »Nauk karstianski za narod slovinski«, »Sto čudesa aliti zlamenja blažene i slavne bogorodice Marie«, »Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi« (prvi katolički katekizam u Bosni i Hercegovini) i t. d. U stihovima je složio »Plač B. Marie Dieve« i »Život svete Katarine«. Divkovićeve su knjige brzo postale obljubljene u svim hrvatskim krajevima i on je tako postao općenarodni hrvatski pisac, slično kao kasnije Kačić.

Povodeći se za Divkovićem, bosančicom su pisali za narod (također u prvoj polovici 17. stoljeća) još fra Pavao Posilović i fra Pavao Papić.

Fra Pavao Posilović, rodom iz Glamoča, napisao je »Naslađenje duhovno« (zbirka štiva za kršćanski život) i »Cviet od kriposti« (prijevod s talijanskog jezika). U objema knjigama pored proze ima i pjesama.

Fra Pavao Papić, rodom iz Sarajeva, izdao je bosančicom »Sedam trublji za probuditi grešnika na pokoru« (prijevod s talijansog).

Latinicom su u 17. stoljeću pisali fra Ivan Bandulavić, fra Frano Glavinić, fra Ivan Ančić, fra Mijo Radnić i dr. Kasnije će latinica u Bosni potpuno preovladati, što se, osim drugih razloga, ima naročito pripisati proširenju djelatnosti bosanskih franjevaca na sve susjedne krajeve, u kojima je vladala latinica.

Fra Ivan Bandulavić, rodom iz Skoplja u Bosni, izdao je god. 1613. u Mlecima »Pištole i Evangjelja priko svega gogišta«. Značajno je za njega, da je u ovoj svojoj knjizi nastojao spojiti u jedan književni jezik čistu bosansko-hercegovačku štokavštinu i dubrovačko-dalmatinski govor.

F r a F r a n j o G l a v i n i ć, Iz Istre, napisao je «Cvit svetih« i »Četiri poslidnje človika« (posvećeno Vuku Frankopanu).

F r a I v a n A n č i ć († 1685), iz Lipe blizu Duvna, napisao je »Vrata nebeska i život vični« (1678) te »Svitlost kršćanska i nasladjenje duhovno« (1679).

F r a M i j o R a d n i ć, iz Kaloče, napisao je dvije knjige: »Razmišljanja pribogomiona od ljubavi Božje« i »Pogrđenja izpraznosti od svita«.

Iz 18. stoljeća treba spomenuti fra Stjepana Markovca-Margitića, fra Lovru Sitovića, fra Tomu Babića, fra Filipa Grabovca, fra Andriju Kačića-Miošića, fra Jeronima Filipovića, fra Filipa Laštrića, fra Petra Kneževića, fra Vicu Vicića.

F r a S t j e p a n M a r k o v a c - M a r g i t i ć († 1714), rodom iz Jajca, posljednji je bosanski pisac, koji svoje knjige štampa bosančicom. On je uz Divkovića najobljubljeniji pisac u Bosni. Narod je osobito zavolio (radi pjesama, koje se unutra nalaze) njegovu »Ispovid krstjansku« (1701), koja je po njemu jednostavno prozvana »Stipanuša« (ili »Stipenjača«). Napisao je također »Falu od sveti'« (1708), knjigu propovijedi za svetačke blagdane.

F r a L o v r o S i t o v i ć, iz Ljubuškog (po rođenju musliman, kasnije se obratio i otišao u fratre), dao je god. 1727. štampati »Pismu od pakla«, a god. 1734. »Nauk krstjanski«.

F r a T o m o B a b i ć (1680—1750), rodio se u Velimu kod Skradina. Godine 1726. štampao je »Cvit razlika mirisa duhovnoga«, u prozi i stihovima. Uz mnogobrojne pučke nabožne pjesme, Babić je ovdje odštampao i onu još danas živu crkvenu pjesmu »Zdravo, Tijelo Isusovo!« Upravo radi ovih pjesama knjiga je bila u puku vrlo obljubljena, i po piscu prozvana »Babušom«.

F r a F i l i p G r a b o v a c (1695—1750), iz Podosoja kod Vrlike u Dalmaciji, služio je kroz osamnaest godina kao vojni duhovnik kod raznih dalmatinskih pukovnija u mletačkoj republici. Bio je pomalo nepomirljive ćudi, ali žarki hrvatski rodoljub, i u političkoj povijesti Hrvata jedna od najznačajnijih pojava onog vremena. Njegova knjiga »Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga« (1747), namijenjena zabavi i pouki naroda, sastavljena u prozi i stihovima (desetercima i osmercima), nije se mogla raširiti među narod, jer je mletačka vlast dala spaliti cijelu nakladu (do nas su doprla samo četiri primjerka). Ističući hrvatsko pravo na Dalmaciju i budeći tako hrvatsku nacionalnu svijest, Grabovac je stajao na putu mletačkoj vlasti, koja ga je dala okovati i baciti u tamnicu, gdje je nakon mnogih patnja i umro. Idealni narodni borac, Grabovac je ujedno i prvi franjevački pjesnik svjetovnog sadržaja.

F r a A n d r i j a K a č i ć - M i o š i ć (1696—1760) rodom je iz malenog sela Brista blizu Makarske. Nema hrvatskog pisca, koji je u hrvatskom narodu, posebno u jednostavnom puku, bio tako obljubljen i toliko čitan kao Kačić. Manje je važnosti njegova

»Korabljica« (1760), u kojoj iznosi kratak pregled događaja od postanka svijeta do svoga vremena. Djelo, koje mu je donijelo trajnu slavu, jest »Razgovor ugodni naroda slovinskoga«, koji je već za života pjesnikova doživio dva izdanja (1756 i 1759). Na temelju povijesnih izvora veliki narodni pjesnik iznosi u ovom djelu povijest južnih Slavena do njegova vremena, u prozi i stihovima. On kao narodni povjesničar »s guslama se skitaše od Skadra do Zadra, od Mostara do Kotara«, sabirući povijesnu građu za svoje pjesme. Opjevao je razne bitke, narodne kraljeve i junake, važne događaje iz domaće povijesti. Koliko su ove pjesme blizu shvaćanju, duši i ukusu narodnom, najbolje svjedoči činjenica, da su ih kasnije narodni pjevači pjevali uz gusle kao najprikladnije pučke stihove. U političkom pogledu Kačić nije bio onako jasan kao Grabovac, vjerojatno poučen i njegovim tragičnim primjerom, ali ga treba pravilno razumjeti. Uostalom, narod ga je najbolje razumio: njegov je »Razgovor« ušao u sve slojeve našeg naroda, i Kačić je, još potpunije nego Divković, postao uistinu pravi hrvatski općenarodni pjesnik. Osim velikog odgojnog utjecaja, kojeg je vršio na široke narodne slojeve, Kačićev je »Razgovor« također u dobroj mjeri zacrtao puteve kasnije hrvatske književnosti. Iz zahvalnosti prema velikom fratru-pjesniku hrvatski mu je narod podigao dva brončana spomenika: jedan u Zagrebu, a jedan u Makarskoj.

F r a J e r o n i m F i l i p o v i ć, rođen god. 1688. u Rami, a umro u Sinju 1765., bio je jedan od najpoznatijih hrvatskih propovjednika svog vremena. Napisao je preko tisuću propovijedi. Njegovo »Pripovidanje nauka karstjanskoga«, pučke propovijedi preko cijele godine, dao je u novije vrijeme preraditi vrhbosanski nadbiskup dr. Stadler i tiskati ih u više svezaka za propovjednički priručnik svom pastoralnom svećenstvu. Osim nekoliko filozofskih i teoloških spisa poznati su mu još »Put Križa« (1730) i »Skup pisnih bogoljubnih« (1759).

F r a F i l i p L a š t r i ć (1700—1783), rodom iz Oćevije kod Vareša, bio je jedan od najučenijih bosanskih franjevaca 18. stoljeća, i vrlo zaslužan za bosansku franjevačku provinciju. On je otac bosanske historiografije. Osim mnogih znanstvenih djela, koja nas ovdje ne zanimaju, najpoznatija su mu inače: »Istumačenje nauka karstjanskoga« (1765), »Kratak način činiti put križa« (1758), »Od' uza me« (propovijedi, 1765) i t. d.

F r a P e t a r K n e ž e v i ć, iz Dalmacije, jedan od najobljubljenijih pučkih religioznih pjesnika. Njegov pučki »Gospin plač« (1753), u kojem pjesnik na pučki način oplakuje s Gospom i evanđelistom potresne prizore iz Muke Isusove, a koji se nakon skoro dva stoljeća još uvijek na Veliki Petak pjeva po crkvama i kućama Bosne i Dalmacije, doživio je do sada 24 izdanja.

F r a V i c o V i c i ć, Fojničanin, spjevao je i rukom napisao (1785) velik broj duhovnih pjesama u čast mnogih svetkovina preko godine. Ove njegove pjesme kasnije je štampao poznati bosanski

prosvjetni radnik fra Frano Jukić. Vicića pjesme, zvane »Viculje«, i danas se negdje pjevaju posebnim napjevom.

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća među hrvatskim franjevačkim piscima osobito se ističe fra Matija Petar Katančić (1750—1825), rodom iz Valpova (umro u Budimu, gdje je kroz pet godina bio sveučilišni profesor iz arheologije), učenjak svjetskoga glasa. Napisao je svu silu znanstvenih rasprava na latinskom jeziku. Usput se ponešto bavio i pjesništvom, ali mu je na našem jeziku svakako najvažnije djelo prijevod cijelog Sv. Pisma (štampan 1831. godine).

Kad se u 19. stoljeću u Hrvatskoj razvio ilirski pokret, njegov kulturno-politički program nije mogao ostati nepoznat i drugim hrvatskim pokrajinama, i nije nikakvo čudo, da su ga franjevci, naročito bosanski, spremno prihvatili. S tim u vezi: književnost, koju su stvarali hrvatski franjevci, prestaje biti izrazito i pretežno nabožnog karaktera, te se od sada uglavnom upravlja prema duhovnom strujanju iz Zagreba, ne gubeći, naravno, iz vida posebne pokrajinske probleme.

Od franjevačkih pisaca 19. stoljeća vrijedno je spomenuti fra Franu Jukića, fra Marijana Šunjića, fra Martina Nedića i fra Grgu Martića; sva četvorica bosanske franjevčke provincije.

Fra Ivan Frano Jukić (1818—1857), rođen u Banjoj Luci, umro u Beču kao prognanik. Pjesnik, sanjar, idealista, neizlječivi patriota, nemiran i nesmiren, Jukić se zanosio za mnoge stvari, i mnogo je toga započimao, a skoro ništa nije čestito završio. Mnogo je znanstveno radio prema mogućnostima onoga vremena, a njegov »Zemljopis i povjesnica Bosne« predstavljaju vrijedan prilog. Pisao je također pripovijesti, pjevao pjesme (budnice i prigodnice, u duhu onog vremena), a od mnogih putopisa naročito se ističe »Putovanje iz Sarajeva u Carigrad«, u kojem je opisao strahovite muke, koje je prepatio na svom progoničkom putovanju do Carigrada.

Fra Marijan Šunjić (rođen 1798. u Bučićima nedaleko Travnika, umro u Beču 1860), kasniji biskup i bosanski apostolski vikar, poznavao je sve evropske jezike, a turski i perzijski znao je govoriti i pisati kao svojim materinskim jezikom. Pjevati je počeo kasno. Na hrvatskom jeziku osobito se ističu: »Prigovor između dviuh vilah Slavjanke i Njemkinje«, »Pokret godine 1848—1849«, »Jelačkinje« i »Rodoslovna slovjenkinja vila«. Skupljao je i narodne pjesme, od kojih je samo mali dio uspjelo štampati (»Šunjićke«), te su doživjele dva izdanja (Zbor »Jukić« u Sarajevu). Zajedno s Nedićem napisao je pjesmu »Pokret naroda u Hercegovini«.

Fra Martin Nedić (1810—1895), rodom iz Tolise u Bosanskoj Posavini, pisao je neumorno. Osim čisto povijesnih radova i mnogih prigodnica, ističu se naročito pjesme: »Razgovor koji Vile Ilirkinje imadoše u Pramalitje 1835«, »Ratovanje slovinskog naroda proti Turcima«, »Poraz Baša«, »Životopis fra Marijana Šunjića« itd.

O »hrvatskom Homeru«, fra Grgi Martiću (1822—1905), napisane su do danas cijele knjige. Dva glavna Martićeva djela jesu »Osvetnici« i »Boj na Kosovu«, premda je on svojim najboljim djelom smatrao »Osmanidu«, u kojoj je (oko 1867) opisao prilike u Bosni pod zloglasnim Osmanpašom, ali su mu je izgrizli miševi u hambaru, gdje ju je bio sakrio, bojeći se istoga paše. Zanosnim stihovima sokolio je Martić u »Osvetnicima« svoj potišteni narod na izdržljivost i oduševljavao ga za oslobođenje ispod turskog jarma. Divni jezik fra Grginih »Osvetnika« teško da ima premca u cijeloj hrvatskoj književnosti. Martić je napisao i zbirku pjesama »Posvetnici«, u kojoj pjeva o sv. Franji Asiškom, njegovim prvim drugovima i svecima franjevačkog reda. Prevađao je također sa stranih jezika. Zajedno s Jukićem sabirao je i 1858. izdao »Narodne pjesme bosanske i hercegovačke«. Godine 1901. diktirao je prof. Kohariću svoja »Zapamćenja«, koja imaju veliku vrijednost za poznavanje kulturnih i povijesnih prilika Herceg-Bosne njegova vremena.

Fra Grga Martić je doživio čudnu sudbinu, da su ga jedni upravo kovali u zvijezde, a drugi su mu odricali svaku književnu vrijednost. Međutim, to ništa ne mijenja na stvari, jer pjesnik »Osvetnika« ima svoje određeno mjesto u povijesti hrvatske književnosti.

U novije vrijeme franjevci se uglavnom povlače na znanstveni i publicistički rad. Nesumnjivi književni talenat znači Fra Eugen Matić (Narcis Jenko) (1889—1918), sigurno najbolji hrvatski pripovijedač i feljtonista ratnog vremena. Napisao je romane: »Obitelj Vojvode Hrvoja« (iz bosanske povijesti) i »Spiritus procelarum« (iz ratnog života), mnoštvo kraćih pripovijesti i blistavih feljtona, koji su se čitali na jagmu. (Skupio ih je i god. 1922. izdao pod naslovom »Razlomci« g. Petar Grgec). Njegove »Bosančice« znače nešto najbolje od svega što je do njega napisano o Bosni. Umro je premlad, istrošen sušicom i prenapornim radom.

Fra Nedjeljko Dugonjić-Vrhovčić (1885—1918) izdao je dvije zbirke pjesama: »Ratni zvuci« i »Kraljici Hrvata«, bez veće umjetničke vrijednosti; zatim zbirku marijanskih propovijedi »Svibanjske Ruže«, te »Ratna razmatranja«. Umro je prije nego što se uspio razviti u pisca većih mogućnosti.

Ovaj letimični pregled završit ćemo s imenom našeg največeg franjevačkog povjesničara, Dra fra Julijana Jelenića (1877—1931), rodom iz sela Riječana nedaleko Modriče u Bosni, dugogodišnjeg sveučilišnog profesora u Zagrebu (od god. 1919. do smrti). Osim bezbroj manjih rasprava i članaka po raznim časopisima, dr. Jelenić je također objavio mnoge vrlo važne izvore za bosansku franjevačku povjest, a uz to je napisao i nekoliko velikih

znanstvenih djela. Od »Povijesti Hristove Crkve« štampana su tri sveska (I. 1921; II. 1924; III. 1928. Zagreb), a četvrti je ostao gotovo dovršen u rukopisu. »Kultura i bosanski franjevci« bila je zamišljena u tri sveska, ali su štampana samo dva (I. 1912; II. 1915, Sarajevo), dok je treći ostao nedovršen u rukopisu. Nije dospio privesti kraju ni »Bio-bibliografiju franjevaca Bosne Srebreničke«, rađenu s njemu svojstvenom tačnošću; štampao je (Zagreb, 1925) samo I. svezak (Ančić-Josić).

I iz ovog površnog pregleda može se vidjeti, koliko su umnih proizvoda dali hrvatskom narodu njegovi franjevci, i koliko su time doprinijeli stvaranju hrvatske kulture.

8. PROSVJETNI RAD HRVATSKIH FRANJEVACA.

Rad naših franjevaca oko prosvjete toliki je, da se ne bi mogao opisati potpuno ni u nekoliko knjiga, kamo li na ova 2—3 lista. Taj rad možemo uzeti dvostruko: jedno kao rad za vlastitu naobrazbu, drugo kao rad za prosvjetljenje svoga hrvatskog naroda. I mi ćemo ga kratko prikazati u ova oba smjera.

V l a s t i t a n a o b r a z b a. Franjevački redovnici ukoliko su i svećenici moraju se radi potrebite svećeničke nobrazbe školovati i baviti višom knjigom. U prva vremena franjevaštva kod nas — u doba hrvatske narodne slobode — imali su franjevci vlastite škole, u kojima su najprije dječaci-kandidati reda učili početne latinsko-klasične nauke, zatim u višim školama podučavali su mlade klerike franjevački učitelji filozofiju (mudru knjigu) i teologiju (svećeničke nauke). Kad je pak najveći dio hrvatskih franjevaca — bosanska provincija — potpala pod tursko gospodstvo, nijesu oni više mogli imati ni samostana za stanovanje, kamo li svoje škole za učenje. A kao duhovni pastiri svoga stada morali su biti jednako iškolovani i naobraženi. Da njihova redovnička mladež stekne potrebitu naobrazbu, slali su je odsele u druge slobodne zemlje, gdje je cvalo svećeničko školstvo. Išli su ovi redovnički mladići većinom u Italiju, Mađarsku, Austriju, Hrvatsku i oslobođenu od Turčina Slavoniju. Trošak za školovanje ovih ubogih franjevačkih mladića davao je nešto bečki car, nešto bogatiji biskupi, a nešto su snosili oni inozemni samostani u kojima se učile spomenute visoke škole. Mnogo je u zadnje vrijeme zaslužan za školovanje bosanske redovničke mladeži hrvatski mecena biskup Strossmayer, u čijemu je Đakovu ona nekoliko decenija učila pod njegovim toplim okriljem, na njegovu biskupskom liceju. Nekoji su darovitiji franjevački mladići iz bosanske provincije studirali u Zagrebu akademiju za vrijeme Ilirskog preporoda.

Po svršenim školama u inozemstvu vraćali su se mladi franjevci među svoj mukotrpni narod, da mu budu pastirom, učiteljem i braniteljem. Ovakovo obijanje tuđih pragova u svrhu školovanja trajalo je sve dok nije sunce slobode granulo i na naša vrata, kadno pade tursko gospodstvo. Otada su hrvatski franjevci počeli osnivati vlastite škole, koliko srednje toliko visoke. Za njih potrebiti franjevci učitelji usposobljavali su se na stranim sveučilištima, dok nijesmo dobili vlastita sveučilišta svojega jezika.

D a n a š n j e f r a n j e v a č k o š k o l s t v o. U današnje doba digli su hrvatski franjevci, uz ogromne žrtve, svoje redovničke škole. Jednako s ostalima imaju dovoljan broj usposobljenih profesora redovnika, s ostalima jednak naukovni plan. Idu u školovanju uporedo s modernim vremenom, te svaki naš franjevac može danas u vlastitim školama postići svu naobrazbu, koja je potrebita visoko naobraženom čovjeku, osobito stručnu naobrazbu za svećenika.

Sada stoji franjevačko školstvo kod nas ovako: Od pet hrvatskih franjevačkih provincija (bosanska, hercegovačka, dvije dalmatinske, hrvatsko-slavonska) svaka imade svoju potpunu visoku gimnaziju sa 8 razreda. I to su: u Visokom, Širokom Brijegu, Sinju, Badiji s Dubrovnikom i u Varaždinu. Uz ove redovničke gimnazije postoje dječačka sjemeništa za franjevačke pitomce kao kandidate reda. Pošto ove franjevačke gimnazije (sve klasične), a Visoko klasična i realna, imaju državno pravo javnosti — da školovanje i ispiti na njima vrijede kao i na državnim srednjim školama — to ih mnogo posjećuju i svjetovni đaci. Bit će sada tih vanjskih đaka na svima hrvatskim-franjevačkim gimnazijama preko 800. Za većinu tih vanjskih đaka drže franjevci uz svoje gimnazije velike konvikte u Visokom, Širokom Brijegu, Varaždinu i Badiji, kamo roditelji u tolikom broju da im se svima ne može ni udovoljiti, daju svoje sinove radi jače discipline i solidnijeg odgoja. Ovim putem djeluju veoma blagotvorno franjevačke gimnazije i odgojilišta za valjanu prosvjetu i zdrav odgoj na šire slojeve hrvatskoga naroda. Taj njihov upliv već se zapaža, a što dalje, on će se još većma opažati. Dakle kao hrvatski franjevci, kao domaći sinovi, koriste svojim srednjim školstvom ne samo sebi, nego i narodu.

Tri hrvatske provincije: bosanska, hercegovačka i dalmatinska presv. Otkupitelja imaju vlastite svoje visoke škole bogoslovske s filozofskim i to u: Sarajevu, Mostaru i Makarskoj. Na njima su profesori franjevci, koji su propisno usposobljeni na raznim svjetskim univerzama prvoga reda. Ove su franjevačke bogoslovije dobile i od države priznanje i stavljene u stepen fakulteta.

P r o s v j e t l j i v a n j e n a r o d a. Hrvatski franjevci ne samo da su težili i danas teže, za vlastitom naobrazbom, nego su uvijek nastojali da i svoj narod prosvijetle izvan svojih redovničkih škola. Iz razumljiva razloga: oni su svi djeca toga naroda, pa su željeli svome rođenom narodu otvarati duhovne oči. Čine to podučavanjem, širenjem knjige i prosvjete. Vrlo davno, još od početka franje-

vačkoga rada kod nas, oni su po svojim samostanima privatno podučavali mušku djecu čitanju i pisanju. Pred nekih 120 godina poče na široj osnovi to poučavanje rijetki narodni prijatelj fra Augustin Miletić, biskup bosansko-hercegovački. On, sustavom po sebi zamišljenom, sastavi god. 1815. za neuki hrvatski puk u svojoj biskupiji knjigu »Početak slovstva«, te moli sve župnike i ostale misnike, »da stave svu pomnju za uvižbat dicu mušku i žensku u poznavanju i u sastavljanju slova«. Preporučuje im, da po toj knjizi uče svoj puk čitati, a po čitanju da uče kršćanski nauk, kojeg je nadodao svojoj početnici. Ovo je bio prvi pokušaj za pobijanje nepismenosti u ona vremena, kada nije bilo nikakvih državnih pučkih škola.

Drugi zamah za širenje prosvjete među neukim narodom od strane bosansko-hercegovačkih franjevaca pokrenut je za vrijeme Ilirskog preporoda. I tome ima već 100 godina. Zagrijani idejama Gaja o širenju pučke prosvjete shvatili su ovaj posao kao vrlo zaslužan ne samo za vremeniti probitak svoga puka nego i za njegovo duševno spasenje. Najistaknutiji pionir širenja pučke prosvjete bio je fra Frano Jukić, koji je imao mnogo franjevaca sumišljenika i pomoćnika, kao: Martića, Nedića, Perišića, Karaulu, Josića, Šunjića itd. Zanešeni Ilirac Jukić, gledajući svoju domovinu i narod u potpunom neznanju, naumi osnovati za njega prave pučke škole. Već god. 1847. nikoše prve takove Jukićeve škole u Fojnici, Docu, Livnu, Kreševu, Varešu, Tolisi, Sutjesci itd. U njima bio je učiteljem fratar, a nadzornikom franjevački provincijal. Školu su polazila muška i ženska djeca, ne samo katoličke vjere nego negdje i pravoslavna. S neznatnom pripomoći naroda franjevci su podizali male školske zgrade. Kasnije je davao i bečki dvor neku novčanu potporu za učila. Preko 50 ovakovih franjevačkih osnovnih škola dočeka i osvojenje Bosne po Austriji 1878; njih preuze nova državna vlast, jer je ona po uzoru ostalih naprednih država htjela da vodi brigu o prosvjeti naroda.

Same škole nijesu bile u stanju pobiti svu nepismenost zaostalog hrvatskog puka u Herceg-Bosni, pa još jednom niče među franjevcima snažan prosvjetni pokret za širenje pismenosti među njim. Taj pokret poteče od žilavog hercegovačkog franjevca fra Didaka Buntića. On oko god. 1900. podiže posebnom metodom sva hercegovačka sela na učenje čitanja i pisanja. Ovakovo širenje pučke prosvjete toliko je pošlo za rukom Buntiću, da se je za kratko vrijeme naučilo slovima oko 13.000 seljačkoga svijeta. Njegovom naglom smrću zastao je ovaj plemeniti rad.

I u najnovijem pokretu cijeloga hrvatskog naroda, da privatnom inicijativom unište kod sebe nepismenost, sudjeluju aktivno hrvatski franjevci. Oni u svojim župama analfabetske tečajeve organiziraju, vode, negdje lično sami podučavaju nepismene.

Za prosvjetljenje naroda u širem smislu može se ubrojiti i onaj rad hrvatskih franjevaca u osnivanju i vođenju raznih kulturnih

ustanova: hrvatskih narodnih čitaonica, pjevačkih društava, glazbenih zborova, hrvatskih domova, raznih hrvatskih kulturnih organizacija. U mjestima, gdje franjevci vrše duhovnu pastvu, osobito u Bosni i Hercegovini, oni su bili redovito prvi pokretači ovih prosvjetnih narodnih društava. Preko njih su usput moćno širili i dizali u narodu hrvatsku svijest. Osjećali su kao narodna inteligencija dužnost, da vode svoj narod ne samo duševnoj sreći, nego i umnoj prosvjeti preko spomenutih ustanova.

F r a n j e v č k a š t a m p a. Ne malo mjerilo za prosvjetni rad hrvatskih franjevaca jest njihova vlastita štampa. Ne uzimam ovdje one mnogobrojne njihove književne publikacije na raznim područjima znanja, osobito crkveno-vjerskoga, nego ću spomenuti franjevačku povremenu štampu — časopise i listove. Preko ovih su mnogo zla spriječili, a dobra unaprijedili, te bi se bez naših franjevačkih vjerskih listova osjećala znatna praznina u hrvatskoj katoličkoj štampi. Da površno pogledamo i ovu granu franjevačkoga prosvjetnog rada.

Svaka hrvatska franjevačka provincija ima bar po jedan časopis, koji izdaju njezini članovi za hrvatski puk. Ti listovi osim dva (»Franjevački Vjesnik« i »Nova Revija«) jesu redom pučki glasnici, koji kao takovi najlakše prodiru u široke slojeve naroda. Veteran među našim franjevačkim časopisima jest »F r a n j e v a č k i V j e s n i k«, koji izdaju bosanski franjevci već 53 godine pod razno mijenjanim imenima. On kao znanstveno glasilo služi u prvom redu franjevačkoj povijesti, književnosti i nauci. Nekada jedini franjevački list na hrvatskom jeziku kupio je oko sebe najbolja pera naših franjevačkih pisaca.

Najstariji pučki list naših franjevaca jest »G l a s n i k s v. F r a n j e« (prije »Ružičnjak sv. Franje«), kojega uređuju i tiskaju u Zagrebu članovi hrvatske provincije Ćirila i Metodija od godine 1895. On je glasilom za sve trećoredce hrvatskih zemalja. Tim goji i širi duh sv. Franje među hrvatski puk: podržaje žar onih tisuća Franjenie duhovne djece, a svojom propagandom pridobiva još nove sljedbenike; sasvim je duhovnoga sadržaja.

»K r š ć a n s k u O b i t e l j« izdaju hercegovački franjevci u Mostaru od godine 1900. S nekim prekidom od nekoliko godina ona i danas izlazi. Ime lista kaže glavnu mu stvrhu: očuvati kršćanski duh u hrvatskim katoličkim obiteljima, osobito po Hercegovini, kojoj je prvenstveno namijenjena. Ujedno je sada glasilo katoličke Akcije za mostarsku biskupiju.

Najrašireniji i najpopularniji pučki list hrvatskih franjevaca svakako je »G l a s n i k s v. A n t e«, koji 35 godina iz Šeher-Sarajeva raznosi svakog mjeseca u nekih 20.000 primjeraka slavu i moć najobljubljenijeg sveca, sv. Ante Padovanskoga. Glasnik je dosada vrlo mnogo duša pomogao, mnogo moralnog i materijalnog dobra učinio, katoličku stvar dolično zastupao; a nada sve upoznao

hrvatski puk s imenom i snagom jednoga sv. Ante, koji je kod nas postao zaista pučkim svecem. Odkad se čita ovaj Glasnik, podiglo se na sve strane štovanje »Sveca svega svajeta«, umnožile razne pobožnosti na njegovu čast, osobito pobožnost utoraka i Kruha sv. Ante. Uredništvo Glasnika izdaje u svojoj nakladi čuveni »Kalendar sv. Ante« i osobito omiljeli molitvenik »Biserje sv. Ante«, koji je kroz kratko vrijeme doživio 13 izdanja, što je rekord kod nas.

Simpatična pojava među hrvatskom katoličkom štampom jest listić za djecu »Anđeo Čuvar«. Njega već tri desetljeća spremno uređuju i izdaju zagrebački franjevci. On je osvojio srca djece u osnovnim školama, te ona s dječijim veseljem i željom iščekuju svaki mjesec njegov novi broj. Važnost odgojnu ovakova listića potvrdila je i Banska Vlast, preporučivši ga za sve knjižnice pučkih škola.

Jedino glasilo za štovanje presv. Euharistije na hrvatskom jeziku jest »Euharistijski Glasnik«, koji izdaju franjevci dalmatinske provincije sv. Jeronima u Splitu. I on je lijepom kitom godina propagirao kult najvećeg otajstva naše vjere, širio razne pobožnosti prema Euharistiji, osobito pobožnost svagdanjeg klanjanja i pričesti.

Uz druge Marijanske časopise kod nas jedan od starijih jest »Gospa Sinjska«, koja već dulji niz godina širi slavu našega ponajčuvenijega Marijina prošteništa Gospe u Sinju. Ovaj Glasnik jest ujedno glasilo »Gospe od Zdravlja«, franjevačkoga svetišta u Splitu. S izvještajima i crticama o spomenutim svetištima donosi list vijesti i stvari općenite naravi o Majci Božjoj. »Gospa Sinjska« je vlasništvo dalmatinskih franjevaca provincije presv. Otkupitelja.

Red franjevačkih hrvatskih časopisa zaključuje znanstvena smotra »Nova Revija«, koju od god. 1921. uređuju profesori franjevačke visoke bogoslovske škole u Makarskoj. Časopis je strogo znanstven te uz izvorne članke bogoslovsko-filozofske struke prati razvoj katoličkog vjerskog i naučnog života po cijelom svijetu. Svojim sadržajem, ozbiljnošću i visinom stekla je »Nova Revija« mnogo štovatelja i čitatelja, te služi na čast franjevačkoj štampi kod Hrvata.

Franjevačke prosvjetne zbirke posvjedočavaju težnju hrvatskih franjevaca koliko za vlastitim prosvjetljenjem, toliko onim svoga naroda. Među ove zbirke spadaju na prvom mjestu tolike samostanske knjižnice, od kojih bi se neke svojim obiljem, rijetkošću, uredbom knjiga mogle staviti o bok prvorazrednim knjižnicama domovine. Smisao hrvatskih franjevaca za višu kulturu potvrđuju i razne znanstvene zbirke po njihovim zavodima i samostanima: povijesne, arheološke, numizmatičke, slikarske, prirodopisne, etnografske itd. Oni su ih marljivo sabirali i ljubomorno ih čuvaju.

* *
*

Gornjim površnim pregledom moglo se ustanoviti, da hrvatski franjevci ozbiljno goje prosvjetu na korist ne samo svoju, nego i svoga rođenoga naroda. Ovo je važno istaknuti prigodom njihova jubileja.

9. ŽIVI HRVATSKI SPOMENIK NA OBADVA JUBILEJA.

Kao kruna na ovaj hrvatski i franjevački jubilej trebali bi dignuti neki trajni spomenik, koji će podsjećati i potomstvo na ove važne proslave. Makar da su spomenici od tuča, mramora ili kamena mrtvi, ipak i takovi izrazuju poštovanje naroda prema svojim velikanima ili spomen-događajima, izrazuju narodno sjećanje, koje budi i podržaje plemenitu svijest. No daleko su vrjedniji oni spomenici, koji žive nekim životom, koji donose neku životnu korist. Takovih živih spomenika trebamo što više.

Uz razne i mrtve i žive spomenike na ovaj velebni franjevačko-hrvatski jubilej podignut će se jedan posebno značajan, jedan nada sve živi spomenik, koji ima neposrednu vezu i s hrvatskim narodom i s franjevačkim redom. Podignut će se tokom jubilarne godine u Sarajevu glavna hrvatska spomen-crkva »Svetište bl. Nikole Tavilića«. Uz tu njegovu spomen-crkvu sagradit će se također jedna visoko duhovna škola — franjevačka bogoslovija. U crkvi ćemo se moliti našemu narodnom svecu i zahvaljivati Bogu, da je svečevim i njegove braće radom sačuvano u Herceg-Bosni sjeme kršćanstva. A u bogosloviji će se školovati mlada subraća bl. Tavilića, koja će nastavljati među hrvatsko-katoličkim pukom sveto djelovanje dičnih pređa.

Ovaj živi spomenik — kojega treba da pomogne podignuti sav hrvatski narod — jest zgodna veza naših jubileja. On će zajednički navješćivati 1300 godina hrvatskoga kršćanstva sa franjevačkom mišlju, a ova je u prošlosti toliko doprinijela uzdržavanju i unapređenju narodne vjere.

Podizanje ovoga živog jubilarnog spomenika baš u Sarajevu ima posebno značenje za obadva ova jubileja. Značenje za hrvatski jubilej: jer je u blizini Sarajeva stajala stara Vrhbosna kao sijelo starodrevne katoličke biskupije za Bosnu, čija je stolna crkva bila posvećena prvaku apostola sv. Petru. A preko sv. Petra hrvatski se je narod pred 1300 godina dao vezati sa sv. rimskom Stolicom. Dakle idealno slaganje događaja i mjesta za spomenik hrvatskom jubileju. I sa nacionalnoga gledišta zaslužuje ovaj kraj biti mjestom hrvatskoga jubilarnog spomenika. Ovdje bijaše u ono vrijeme najčišći hrvatski živalj, na što treba da podsjeća ovaj spomenik u današnje doba, kad je nastala toliko šarena narodna mješavina u

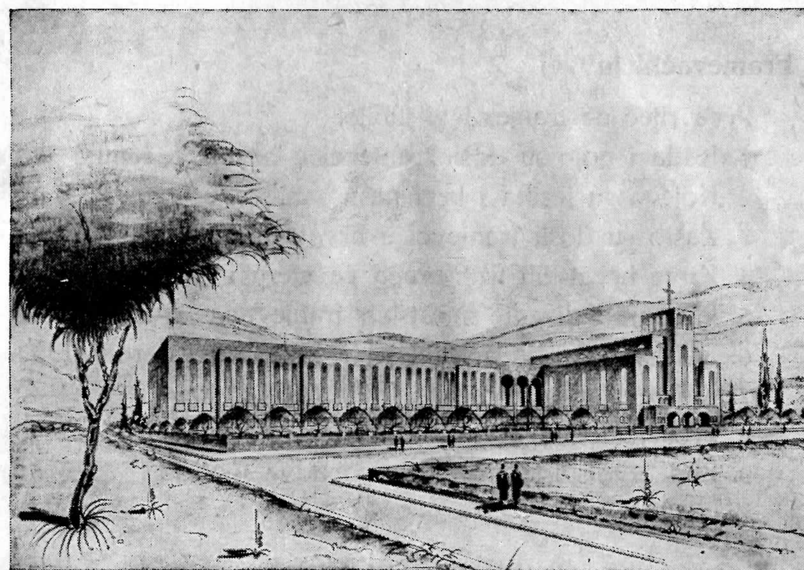
Sarajevu i okolici. Ne manje se poklapa Sarajevo i bl. Tavilić u franjevačkom smislu. Bosanska franjevačka provincija jest — kako spomenusmo — srce i matica hrvatskoga franjevaštva, a njezino središte, njezino upravno i prosvjetno središte jest danas u Sarajevu. Ovdje dakle ima najviše smisla podignuti spomen-dvore franjevačkom hrvatskom svecu. Tim više, što je on za svoga 12-godišnjega djelovanja u Bosni zadržavao se bez sumnje i u okolici Sarajeva, liječeći razne bogomilske hereze. Pa neka i danas nakon šest stoljeća u istom kraju govori naš blaženik kroz svoje svetište! I samo zemljište u Sarajevu, zvano Kovačići, na kojemu će se dignuti živi Tavilića spomenik, oživljava mučeničku povijest bosansko-hrvatskih franjevaca. U blizini naime Kovačića nalazi se staro kršćansko groblje »Vrbanja«. Kad se je ono nedavno prekopavalo u svrhu regulacije grada, našli su u njemu nekoliko franjevačkih grobova. Kosti u njima bile su po mnogim znacima kosti posječenih franjevačkih mučenika, kaošto je bio i naš blaženik. Možda je koji od ovdje nađenih bio od one desetorice sarajevskih franjevačkih mučenika, koji su u davna vremena turskoga zuluma smaknuti radi Krista. Te časne kosti prenesene su u sarajevsku franjevačku crkvu sv. Ante.

Ne znamo, je li se mogla naći zgodnija misao za trajni, a živi spomenik na dvostruki naš jubilej, nego je ime i osoba blaženoga Nikole Tavilića. On je kao domorodac svojina cijeloga hrvatskog naroda, a kao sin sv. Franje jest pripadnik franjevačkog reda, dakle najnaravnija kopča ovih dvaju naših kulturnih jubileja. Tim više odskače važnost bl. Tavilića u ovo doba, što je sada hrvatski episkopat u ime crkve, a hrvatsko narodno vodstvo u ime naroda poduzelo službene korake kod sv. Stolice da ona prigodom ovoga velikog hrvatskog jubileja proglasi našega zemljaka Tavilića svecem cijele katoličke Crkve; što znači, da on postane prvim kanoniziranim hrvatskim svecem. Za vječni spomen na ovo svečano uzdignuće hrvatske korjenike na vrhovnu čast vjersku jest tako prikladna nakana sagraditi mu narodno svetište. Dakle koliko osoba toliko mjesto jesu najsretnije izabrani, da se u njima izrazi trajna uspomena ovoga dvostrukog dragoga nam jubileja.

Ako bl. Nikola Tavilić — kaošto jest — pripada svemu hrvatskome narodu i hrvatskim franjevcima, to spada na ova oba čimbenika dužnost, da zajednički dižu jubilarno svetište zajedničkom svecu. Imaju dosta razloga i jedni i drugi, da se oduševe za ovo sveto djelo. Ta, tko je proslavio hrvatsko ime pred cijelim kršćanlukom po mučeničkoj smrti u samoj domovini Kristovoj, nego baš bl. Tavilić? Tko je tisuće i tisuće hrvatskih sinova ili sačuvao ili povratio u Kristovu ovčarnicu iz bogomilskoga krivovjerja, nego baš apostolski rad bl. Tavilića? Danas toliki broj Hrvata katolika možda upravo njemu imaju zahvaljivati svoju pripadnost jedino spasavajućoj katoličkoj Crkvi. Tu zahvalnost pokazat će djelotvorno pomažući i oni svojim doprinosima ostvarenje naumljenoga

spomen-svetišta bl. Tavilića. Na ovo pomaganje sili nas ne samo osjećaj zahvalnosti nego isto toliko osjećaj potrebe. U kako teškim, upravo sudbonosnim časovima nalaze se danas svi narodi, pa i naš mali hrvatski narod! Nije kadra hrvatska pamet i zemaljska snaga razmrsiti sve konce, ukloniti sve neprilike, nego nam nužno treba pomoći nebeske. Tu će najpripravnije udijeliti hrvatskome narodu njegov zastupnik kod Boga, bl. Nikola Tavilić. Ali ako ga budemo za posredovanje molili, ako ga budemo zadužili ne samo riječima i molitvama, nego još više djelima. Jedno od osobito uspješnih djela bilo bi, da sav hrvatski narod podigne dostojnu zadužbinu zahvalnosti za prošlost i molbe za budućnost spomenuto svetište svome najdičnijem domorodcu — nebesniku.

Narodna vjera, a ne zemaljska imovina, gradila je i u prošlo doba kod nas crkve i oltare. Ona će to učiniti i danas pri izgradnji ovoga narodnog svetišta. Sigurno da će u njega više doprinijeti siromašniji nego bogatiji Hrvati, ali će time oni dokazati, da su bogatiji duhom, bogatiji blagom vjere, koja spasava i kod Boga zaslužuje.

Zavjetno Hrvat. Svetište bl. Nikole Tavilića i Franjevačka Teologija u Sarajevu

Milodari se šalju na adresu: Odbor za gradnju Zavjetnog Svetišta Bl. Taviliću — Sarajevo I, 152 ili preko Glasnika sv. Ante, broj čekovnog računa 1167.

Sadržaj

Predplatite se, čitajte i širite katoličku franjevačku štampu:

Glasnik sv. Franje, koji izlazi od godine 1895, širi i gaji pobožnost prema sv. Franji i franjevačku duhovnost uopće. — Izlazi mjesečno na 32 stranice u Zagrebu, Kaptol 9. Godišnja pretplata din. 15.

Kršćanska Obitelj — izlazi već 24 godine u Mostaru na 32 stranice. Nastoji kršćanskim obiteljima očuvati i učvrstiti staro kršćansko poštenje, sklad i radinost. Pisana je puku vrlo pristupačnim načinom. — Naručuje se u Mostaru (franjevački samostan), a stoji godišnje 15 din.

Gospa Sinjska — glasnik Marijine slave, izlazi mjesečno na 32 stranice u Sinju 20 godina. Gaji kršćansku duhovnost uopće, a naročito pobožnost prema bl. Djevici, najradije u obliku kratkih članČića, crtica, pripovjesti i pjesama. — Naručuje se, uz cijenu od 15 dinara godišnje, na adresu: Glasnik „Gospa Sinjska" — Sinj.

Euharistijski Glasnik — mjesečno na 32 stranice širi i podržava pobožnost prema presv. Euharistiji. Izdaju ga franjevci južne dalmatinske provincije sv. Jeronima. Izlazi i naručuje se na adresu: Split—Poljud, uz god. pretplatu od 15 dinara.

Vjesnik poč. Straže Srca Isusova — zgodan i marno uređivan mjesečnik, koji izdaju franjevci-trećoredci. Namijenjen je članstvu Poč. Straže Srca Isusova i duhovno izgrađenijim osobama. Izlazi na 32 stranice, a naručuje se, uz 12 dinara god. pretplate, na adresu: Samostan sv. Ksavera, Zagreb.

Anđeo Čuvar — mjesečnik za djecu, izdaju već 40 godina franjevci u Zagrebu s vrlo dobrim uspjehom. To je najzgodniji vjerski časopis za djecu osnovnih škola. — Naručuje se, uz godišnju pretplatu od 10 dinara, na adresu: Uprava „Anđela Čuvara", Zagreb, Kaptol 9.

Naobraženijim osobama preporučujemo, da se pretplate na:

Franjevački Vjesnik — koji pod raznim imenima izlazi već 54 godine, a izdaju ga bos. franjevci. To je revija općeg vjersko-kulturnog smjera. Izlazi mjesečno na 50 ili dvomjesečno na 100 stranica. Stoji godišnje 60 dinara. Uredništvo i uprava: Sarajevo I/264.

Nova Revija — posvećena je vjeri i nauci — izlazi dvomjesečno na 80—100 stranica već dulji niz godina u Makarskoj u izdanju profesora makarske franjevačke bogoslovije. U našoj javnosti dosta je zapažena i vrlo dobro od katoličkih intelektualaca primljena revija. — Godišnja pretplata iznosi 60 dinara, za đake din. 30. Naručuje se: Uprava „Nove Revije" — Makarska, Dalmacija.

Za jačanje i osvježenje krvi i živaca

Boca sadržaje pola litre

RODITELJIMA

kojima je stalo do sreće i zadovoljstva u kući, čim opaze na kojem članu porodice: **blijedost lica, pomanjkanje volje za jelom, nervoznost, čestu glavobolju, besanicu, laku razdražljivost, umornost, moraju znati da su to znaci**

Slabokrvnosti

a zapriječiti će mnogo teža oboljenja, ako odmah poduzmu jačanje krvi ljekovitim željeznim preparatima, od kojih je najpoznatiji, isproban od hiljade liječnika i privatnika najvećim uspjesima, a to je

Energin

Liječnici tvrde, da je za oporavak djece dovoljno 3 male, a za odrasle 3 velike kašike na dan, kroz 6 do 8 tjedana: „ENERGIN“ pojačava krv, apetit i cijelo tijelo, dobrog je ukusa. Piju ga rado i djeca i odrasli.

Upozoravamo! Kad kupujete „ENERGIN“ pripazite, da li na flaši piše istim ovakvim slovima

Energin

Ako toga nema onda nemojte uzeti, jer taj preparat koji Vam se daje nije pravi „ENERGIN“.

„ENERGIN“ se dobiva u svim apotekama u originalnim bocama od pola litre **Din 40.—.** — Gdje nema naručite na adresu: **Laboratorij „ALGA“, Sušak.** 3 boce **„ENERGIN“ Din 125.—,** 6 boca **„ENERGIN“ Din 250.—** i 1 boca na dar. Pakovanje ENERGINA željezovitog kina preparata u bocama 1/4 litre odobreno je za članove bolesničkih blagajna (Rješ. Min. S. P. I. N. Z. Br. 27905/34. Članovi bolesničkih blagajna dobivaju ENERGIN po 1/4 litre na društvenim receptima u apotekama BESPLATNO!

Reg. S. Br. 4787/32